

EL DE TRIPLICI STATU MUNDI NO ÉS DE FRANCESC EIXIMENIS¹

JOSEP PERARNAU I ESPELT

Per a l'amic Enric Mirambell i Belloc
amb la cordialitat de sempre

El De triplici statu mundi, atribuït a Francesc Eiximenis en l'única còpia manuscrita, conservada en la biblioteca d'El Escorial, ms. H-III-24, encara que

¹ En una bibliografia sobre aquest tema no hi poden manca les referències següents:

Atanasio LÓPEZ, *Codicografia catalana*, dins «Estudios Franciscanos», IV (1909), 21-24.

Franz BLIEMETZRIEDER, *Die zwei Minoriten Prinz Petrus von Aragonien und Kardinal Bertrand Atgerius zu Beginn des abendländischen Schismas*, dins «Archivum Franciscanum Historicum», 2 (1909), 441-446 (442: de la segona meitat del 1379).

Andreu IVARS, *El escritor fr. Francisco Eximénez en Valencia (1383-1408)*, dins «Archivo Ibero-Americano», XV (1921), 289-331, en particular, 327-329.

Pere BOHIGAS, *Prediccions i profecies en les obres de fra Francesc Eiximenis*, dins «Franciscalia», Barcelona 1928, 23-38, en particular 35-36; reproduït dins el recull del mateix autor, *Aportació a l'estudi de la literatura catalana* (Col·lecció abat Oliba,), Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1982, 94-115.

MARTÍ DE BARCELONA, *Fra Francesc Eiximenis, O. M. (1340-1409)*, dins «Estudis Franciscans», XL (1928), 437-500, en particular 486-487; i dins «Collectanea Sarriana», LVIII (1929), 397-460, en particular 446-447.

Andreu IVARS, *Recensió del títol anterior*, dins «Archivo Ibero-Americano», XXXII (1929), 276-278.

Josep M. POU I MARTÍ, *Visionarios, beguinos y fraticelos catalanes (siglos XIII-XV)*, Vic, Editorial Seráfica 1930, 404-405; ed. a cura d'Albert HAUF I VALLS, Alacant, Instituto de Cultura Juan Gil Albert i Diputació 1996.

Tomàs CARRERAS ARTAU, *Fray Francisco Eiximenis: su significación religiosa, filosófico-moral, política y social*, dins «Anales del Instituto de Estudios Gerundenses», I (1946), 270-293, en particular 279.

Pere SANAHUJA, *Historia de la Seráfica Provincia de Cataluña*, Barcelona, Editorial Seráfica 1959, 156-158.

Albert HAUF I VALLS, *El De triplici statu mundi de fr. Francesc Eiximenis, O. F. M.*, dins «Estudis Universitaris Catalans», XXIII (1979 = Miscel·lània a honor de Ramon Aramon i Serra), 265-283: edició del text [sempre que en les presents pàgines és esmentat o transcrit quelcom del DTSM, la referència en pàgines assenyala la o les d'aquesta edició].

Josep PERARNAU I ESPELT, *Documents i precisions entorn de Francesc Eiximenis*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», I (1982), 191-215.

tardana (d'un segle després d'haver estat escrit i ho fou els mesos de tardor del 1378 o el 1379, moment en què era objecte viu de discussió pública la legitimitat de cada un dels dos papes inicials del Cisma d'Occident, Urbà VI en l'obediència romana, Climent VII en l'avinyonesa, i cada una de les dues obediències desplegava una campanya internacional de propaganda a favor propi, una de les peces de la qual, favorable al papa de Roma entre nosaltres, era justament el text que ens ocupa), segueix essent, quant a la seva autenticitat eiximeniana, un tema viu, almenys a les nostres terres.²

Darrerament, en efecte, han estat publicades dues reafirmacions de la seva autenticitat eiximeniana:

Josep PERARNAU I ESPELT, *La traducció catalana resumida del Vademecum in tribulatione (Ve ab mi en tribulació) de fra Joan de Rocatalhada*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», XII (1993), 43-140; i *La traducció catalana medieval del Liber secretorum eventuum de Joan de Rocatalhada. Edició, estudi del text i apèndix*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», 17 (1998), 7-219, en particular 32-60.

Albert HAUF I VALLS, *Recensió de Josep PERARNAU I ESPELT, La traducció catalana resumida del Vademecum in tribulatione (Ve ab mi en tribulació) de fra Joan de Rocatalhada*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», XII (1993), 93-140; i *La traducció catalana medieval del Liber secretorum eventuum de Joan de Rocatalhada. Edició, estudi del text i apèndix*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», XVII (1998), 7-219, publicada dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», XIX (2000), 701-711.

Robert S. LERNER, *The Feast of saint Abraham: medieval millenarians and the Jews*, Pennsylvania, University of Pennsylvania Press 2001; el capítol setè, intitulat *Francesc Eiximenis* (pp. 101-110 i 167-174; cf. «ATCA», XXII (2003), 947, núm. 17.797), ha estat traduït al català: *Eiximenis i la tradició profètica*, dins «Llengua & Literatura. Revista Anual de la Societat Catalana de Llengua i Literatura (filial de l'Institut d'Estudis Catalans)», 17 (2006), 7-27.

Lluís BRINES I GARCIA, *La filosofia social i política de Francesc Eiximenis*, Sevilla 2004, 654 pp., en particular el *Capítol sisè. Idees profeticoescatològiques*, de les pp. 397-488, també publicat dins «Estudios Franciscanos», 108 (2007), 45-134; les pàgines 46-56 són dedicades al *Primer del crestià*.

@Renate BLUMENFELD-KOSINSKI, *Poets, Saints, and Visionaries of the Great Schism (1378-1417)*, Pennsylvania, State University 2006, XIV i 238 pp.

² Encara que no es tracti d'un estudi, sinó d'una recensió, cal recordar les pàgines d'Albert HAUF I VALLS, a «ATCA», XIX (2001), 701-711, en les quals, tractant d'una temàtica molt més àmplia, que abarca de Joan de Rocatalhada a la *Vita Christi* de Francesc Eiximenis, l'autor hi manifestava o reafirmava posicions seves favorables a l'atribució eiximeniana del *DTSM*. Quant a aquesta atribució, ara tenim a l'abast de la mà un punt de referència més o menys llunyà en el resultat de l'escorcoll de protocols notariais de Josep HERNANDO I DELGADO, *Obres de Francesc Eiximenis en biblioteques privades de Barcelona del segle XV*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», XXVI (2007), 385-568: en tot el segle XV no hi és documentat cap exemplar del *DTSM*, ni atribuït ni no atribuït a Eiximenis.

En la p. 707 de la recensió acabada d'esmentar, el prof. HAUF proposa tres alternatives de lectura en la traducció catalana medieval del *Vademecum in tribulatione*; he pogut confrontar-les amb el ms. 335 de Carpentras i cap no és confirmada pel manuscrit.

1) La feta pel Dr. Lluís BRINES I GARCIA en la seva tesi doctoral *La filosofia social i política de Francesc Eiximenis*, Sevilla 2004, dins la qual dedica tot un capítol a esbrinar la doctrina escatològica del mestre gironí, el de les pàgines 397-488, capítol que ha estat reproduït dins «Estudios Franciscanos», 108 (2007), 45-134; tesi, i capítol en particular, han estat recensionats en aquestes pàgines del volum XXVI (2007), 813-816; i m'adono, abans d'entrar en matèria, que el Dr. Lluís Brines i Garcia, recordats els autors que dubten o neguen l'autenticitat eimericana del *DTSM*, es limita a afirmar: «Aquests dubtes, al nostre entendre, no tenen sentit» (77), i explica aquesta seva posició amb les reflexions següents (que copio, a fi que no hi pugui haver dubte de les seves afirmacions):

«En primer lloc, creiem que una persona pot evolucionar al llarg de sa vida. En segon lloc, ja hem indicat com a Eiximenis li desplaïa enormement el Cisma. Així mateix, ja hem vist com per a referir-se a la seu papal, fins ara ha invocat sempre el nom de Roma. En tercer lloc, hem parlat també en tot aquest treball abundantament del famós ,esperit de concòrdia eiximenià i de la seua proverbial astúcia, que li permeté eixir-se'n airós de les qüestions teòriques més complicades, algunes de les quals n'hem indicat. Bé podia, doncs, haver usat Eiximenis d'aquesta capacitat seua en aquest delicat i espinós afer. En conseqüència, estimem fora de tot dubte la paternitat eiximeniana d'aquest opuscle, clau per a esbrinar el seu pensament escatològic» (77-78).

Evidentment, ni nego ni dubto de la possibilitat personal del mestre Eiximenis d'evolucionar al llarg de la seva vida, però resulta que la dita possibilitat ací no es dóna, car tenim entre el *DTSM* i el *Primer del Crestià* una contemporaneïtat total: recordem que el mateix Eiximenis, en el capítol 256, f. 161a, línies 9-11, del manuscrit 456 de la Biblioteca de Catalunya, escriu la frase següent:

«...quant dia de huy, qui és l'any de la Natiuitat del Fill de Déu M CCC LXXVIII [1379]...»;

i que l'autor del *DTSM*, amb l'adverbi *nunc* dóna un punt de referència precís del moment en què escriu; la frase del *DTSM*, p. 278, dins la qual es troba el dit *nunc*, fa així:

«...cardinales mundo euangelizauerunt [9-10 abril 1378]... NUNC aliter evangelizant [2-9 agost 1378]...»;

però si tenim en compte que el *nunc* assenyala el moment en què la doble *evangelització* cardenalícia havia arribat a coneixement de l'autor i s'havia convertit en tema de discussió pública, comprendrem que el *DTSM* no fou escrit aquells dies d'agost, perquè el seu autor no es devia trobar a Anagni, i així el dit adverbi s'ha de referir als moments en què l'autor es decidí a escriure el seu opuscle, cosa que es pogué retardar algunes setmanes, si no qualche mes, potser fins a la primavera del 1379; i, si, de més a més, recordem que Eiximenis data del 1379 el capítol 256 del *Primer*, que les afirmacions importants per al nostre tema es troben en el text dels capítols entre el 207 i el 211, i, que, per tant, entre aquests capítols i el 256 podia haver passat alguna setmana, potser algun mes; en conseqüència, si la redacció de l'opuscle es pot retardar alguna setmana o fins i tot algun mes, i la dels capítols 207-211 d'Eiximenis es pot avançar alguna altra setmana o mes, augmentaria la coincidència temporal d'ambdós texts, sense que sigui possible de precisar més: ambdós texts són cronològicament contemporanis (darrers mesos del 1378-any 1379) i no cal recórrer a l'evolució del pensament.

Quant a la displicència d'Eiximenis en relació al Cisma, al seu «esperit de concòrdia» i a la seva proverbial «astúcia», crec preferible atendre'm als textos mateixos, que, com veurem, són prou clars, explícits i precisos i no necessiten interpretacions ni displicents ni astutes, ans només prendre's els escrits d'acord amb el sentit que els dóna la lletra.

2) I la del professor Robert E. LERNER en el capítol setè del *The Feast of saint Abraham: medieval millenarians and the Jews*, University of Pennsylvania 2001 (vegeu la bibliografia inicial), acaba d'ésser traduïda en català sota el títol *Eiximenis i la tradició profètica*, i publicada dins «Llengua & Literatura. Revista anual de la Societat Catalana de Llengua i Literatura. Filial de l'Institut d'Estudis Catalans», 17 (2006), 7-27. El tema del prof. Lerner és el de l'influx de les interpretacions profètiques i/o escatològiques sobre la situació global d'aleshores i de certs esdeveniments contemporanis en les successives obres de Francesc Eiximenis; al principi, dedica uns moments d'atenció al *Primer del Crestià*, del qual, tot i reconèixer que les «referències ocasionals a autoritats profètiques i al futur no significa que estigués centrat en aquesta matèria» (11), afirma: «Però sobretot Eiximenis s'adhereix a

les línies principals del profetisme joaquimita des del moment que dóna per cert un imminent *in crescendo* dels mals: les tribulacions de la sisena edat de l'Església, que serien seguides, inevitablement, pels volts del 1400, d'un sàbat tan meravellós que «parrà que la ciutat de Paradís sia devallada en la terra» (11). De més a més, suposant segur que el *De triplici statu mundi* era del mateix autor i cronològicament contemporani, reafirma que «Eiximenis deixà clar que s'adheria al principi joaquimita de la conversió universal com a característica distintiva del Sàbat imminent... Aquí, a més de predir un Sàbat... Eiximenis recollí la doctrina de les tres edats de l'abat. El Gran Cisma demostrava que el segon estat acabaria aviat, probablement abans de la fi del segle XIV...» (12-13).

Havent, doncs, ja expressat, en la recensió esmentada, les meves observacions contràries a la reafirmació de l'autenticitat eiximeniana del *De triplici statu mundi* feta pel Dr. Brines (i repetida pel prof. Lerner), la intenció d'un servidor, no és pas en aquestes pàgines, la de discutir globalment llurs tesis ni la d'encarar-me amb la totalitat del tema de la posició de mestre Eiximenis envers els «profetes» o «espirituals» o «pronosticadors dels darrers temps», contemporanis, particularment amb Joan de Rocatalhada, ans només la d'esbrinar si l'autor del *De triplici statu mundi* és el mateix personatge que contemporàniament escrivia el *Primer del Crestià*, centrant-me en la comparació de contingut, estructura i dinàmica doctrinal bàsica d'ambdós texts; després seguiré esbrinant en ambdós casos la respectiva posició sobre la legitimitat papal de Bartolomeo Prignano / Urbà VI; no cal dir que per al text del *DTSM* em valdré de l'edició del prof. i amic Albert Hauf, indicada en la nota 1; per a Eiximenis em basaré en els capítols contemporanis 199, 201, 210, 211, 212, 213, 214 i 215 del *Primer del Crestià*, capítols que, no essent-ne encara publicada edició crítica, transcriuré per a facilitat del lector al final del present article a base del ms. 456 de Barcelona, Biblioteca de Catalunya.³

³ Els vuit capítols esmentats tampoc no es troben en Francesc EIXIMENIS, *Lo Crestià (selecció)*, a cura d'Albert HAUF (Les millors obres de la literatura Catalana, 98), Barcelona, Edicions 62 1983, 33-46; tampoc no he sabut veure que inclogui cap d'aquests capítols el volum tothora manuscrit de Sevilla, Biblioteca Capitular y Colombina, ms. 7-5-9, aplec d'alguns capítols dels diversos llibres del *Crestià*, la llista dels quals hom pot veure en Jaume de PUIG i OLIVER, *Més nous textos catalans antics de la «Biblioteca Capitular y Colombina», de Sevilla*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», XX (2001), 453-477; i no sols els capítols ací transcrits, ans cap del *Primer del crestià*, no ha estat acollit per David GUIXERAS i Xavier RENEDO en l'aplec intitulat *Llibres, mestres i sermons*, limitat als temes d'educació i cultura (Biblioteca Barcino, 2), Barcelona, Editorial Barcino 2005, pp. 7 i 245.

He de dir que nombre de les dades i sobretot dels fragments textuais esmentats en aquestes pàgines foren, almenys en part, transcrits en el meu *La traducció catalana medieval del Liber secretorum eventuum de Joan de Rocatalhada. Edició, estudi del text i apèndixs*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», XVII (1998), 7-219; cal, però, observar que aquella exposició i l'actual no coincideixen, car aleshores l'objectiu era el d'esbrinar com aquell (i algun altre) llibre de Joan de Rocatalhada havia incidit i d'alguna manera influït en autors catalans de la segona meitat del segle XIV, també i particularment en Francesc Eiximenis; ara, en canvi, l'objectiu és el d'encarar les respectives radiografies i doctrines del *DTSM* i del *Primer del Crestià* per si ens donen un únic o doble *identikit* d'autor, també en el punt de la valoració d'Urbà VI com a papa legítim. Ara i ací, Joan de Rocatalhada ha perdut el protagonisme, ocupat per Francesc Eiximenis, restant en un discret segon terme l'autor anònim del *DTSM*.

Dos són, doncs, els punts a esbrinar en aquestes pàgines: el primer és la comparació de la teologia subjacent tant en el *Primer del Crestià* com en el *DTSM* en presentar les etapes de la història religiosa de la humanitat, que desemboquen en la situació del Cisma d'Occident; corresponen a aquest punt els capítols 199 i 201 del *Primer...* i les pàgines sobre els tres estats del món, en el *DTSM*.

El segon és la presa de posició dels dos autors en el tema de la legitimitat de l'elecció d'Urbà VI, que deriva en l'acceptació d'una de les dues obediències del Cisma d'Occident; tindrem, doncs, el *DTSM* encarat amb els capítols 210-215 del mestre Eiximenis.

PUNT PRIMER: TRES LLEIS O TRES ESTATS

1. El missatge historicoescatològic del *DTSM*

Tal com diu l'incipit de l'opuscle, el *DTSM* és una reflexió destinada a informació i conhort dels cristians en general («Ad consolationem atque eruditionem universorum Christi fidelium...»), segurament somoguts i desorientats en llurs conviccions religioses per la situació contemporània del poble cristià, en general degradada, i en particular per l'espectacle

no massa galdós donat pels qui ocupaven el cim de l'Església catòlica, protagonistes dels esdeveniments que desembocaren en el Cisma d'Occident. Aquesta reflexió segueix els passos joaquimites de les «tres edats» del món:

1) Comença recordant la doctrina de «les tres lleis» successives de la humanitat segons la secular teologia cristiana («Lex naturae, Lex Scripturae, Lex gratiae»: Adam/Abel, Moisès, Jesús); la referència, però, a les tres lleis es limitarà a recordar-les en un parell de línies de la introducció (267).⁴

Immediatament després d'aquest esment a un punt teològic seriós, l'autor farà un dribletge i, associant-se a «quosdam doctores modernos», capdavanter dels quals és Joaquim de Flore, seguit d'altres «profetes» esmentats en la pàgina 276, deixarà aquell camí i emprendre aquest altre de la divisió purament inventada de la història del món en les edats de la potència del Pare (Antic Testament), de la ciència/saviesa del Fill (Nou Testament) i de la benvolença de l'Esperit Sant (futur temps posterior al primer anticrist). L'autor del *DTSM* recorda que en la situació col·locada sota la persona del Pare, aquest hauria manifestat en sis ocasions (ací qualificades de «judicis») la seva justícia divina, corregint desviaments religiosos humans: el diluvi, la protecció damunt el poble d'Israel en la sortida d'Egipte, el foc del cel damunt Sodoma i Gomorra, la destrucció del vedell d'or i el càstig

⁴ El dr. Brines parla de 'conformitat' entre divisió ternària i divisió joaquimita i afirma que «No hi ha, doncs, contradicció entre una i altra divisió»; per a l'autor del *DTSM*, l'única 'conformitat' rau, si no m'erro, en el fet que ambdues divisions coincideixen en el nombre de tres, i em sembla que l'única raó per la qual el dit autor del *DTSM* es decidí a esmentar la de 'Lex naturae', 'Lex Scripturae' i 'Lex gratiae' («la tradicional divisió paulina» diu el dr. Brines) no és altra que la d'empolainar-se amb una doctrina tradicional en un exercici d'«usar i llençar», ara de moda. A ell no li interessava el tema de les etapes en la successió de 'sagraments', que han contribuït a la unió de l'home amb Déu, ans només el de les venjances de Déu damunt l'home, a fi de poder amenaçar amb una de nova, la de l'anticrist, relacionada amb el Cisma d'Occident. D'altra banda, la doctrina de les tres 'lleis' successives i la dels tres 'estats' del món, són incompatibles, com ho demostra el fet que ja de bell antuvi la segona anoreia i oblidava la 'lex Scripturae', fet que vol dir que des d'un punt de vista teològic no valora gens el Vell Testament; i em pregunto (i és només una pregunta a esbrinar, no pas una tesi a imposar) si, en virtut de la no valoració acabada d'esmentar, l'antijudaisme (i amb ell l'antisemitisme en general) no s'exaspera justament en els ambients 'joaquimites' de la Baixa Edat Mitjana.

dels seus adoradors, la punició de la gosadia de Core, Datan i Abiron, i la destrucció de Jerusalem per obra de Titus i de Vespasià (269-271).

2) La segona situació, vinculada a la persona del Fill, s'hauria manifestat en els primers segles cristians amb l'esplet dels grans doctors de l'Església i amb la consegüent protecció dels emperadors romans durant el primer mil·lenni, situació que en els tres darrers segles (XI-XIII) hauria sucumbit al perill de mundanització, fent necessària una reforma; ací l'autor, com si copiés d'algun sermó de mestre Vicent Ferrer⁵ (o, qui sap si a la inversa), descriu la situació cristianament insostenible de la cristiandat contemporània, abocada a una necessària reforma traumàtica, particularment dolorosa per a clergues i religiosos. Vuit són els signes negatius que configuren la dita situació: mundanitat ostentosa dels clergues, iniquitat dels religiosos, tirania egoista dels senyors tant eclesiàstics com seglars, efeminació dels militars, desvergonyiment de les dones, engany, mentida i blasfèmia arreu, supèrbia, gasiveria i luxúria en tots i cismes i discòrdies entre els cristians.

2a) Arribat ací, sense, però, sortir de la segona edat, l'autor, convençut que la situació descrita no pot durar gaire, es pregunta si, com sabem que s'esdevingué en el primer estat, no cal esperar un senyal del poder de Déu amb càstigs diversos, tant en general com, més en particular, per als clergues: l'ordre franciscà es partirà en tres, monestirs i cases religioses seran destruïdes i Déu es valdrà de les violències d'un anticrist desdibuixat, però gran príncep, que farà palla neta de mundans en les institucions eclesiàstiques, recobrarà la Terra Santa i derrotarà infidels i pagans: és normal de preguntar-se d'on serà, i l'autor manifesta el seu convenciment que serà «de domo Aragonum» (tot i que la darrera paraula sigui escrita en clau: 276).

A partir d'ara i en tot el que resta de la segona edat del món (la del Fill), l'autor ha col·locat la persecució d'aquest anticrist desdibuixat en el centre

⁵ Els sermons conservats i coneguts del futur sant Vicent Ferrer són tots posteriors, de més de vint-i-cinc anys, al *DTSM*, però algun d'ells presenta un esquema mental catastrofista semblant. El primer (en el sentit de més reulat en el temps) i aquell, en el qual el missatge escatològic és formulat de manera global, és el predicat a Payerne/Paterniacum (prop Friburg - Suïssa), «die lune post dominicam de Passione in Paterniaco», l'any 1404, sota el tema bíblic *Adhuc modicum vobiscum sum et vado* (cf. «ATCA», XVIII (1999), 486, núm. 17), actualment en curs de publicació amb el títol *Les primeres reportacions de sermons de sant Vicent Ferrer: les de Friedrich von Amberg, conservades als Cordeliers de Fribourg, ms. 62*.

de la seva atenció: en ella es compliran les profecies, tant les bíbliques, com les «dels molts i moltes santes persones que parlen dels dits temps» (277),⁶ començant per les prediccions de Jesús, segons les quals el sol, és a dir el papa legítim, s'enfosquirà i fins i tot per les grans persecucions resultarà enfosquida la cara de la Santa Església, i les estrelles (és a dir, els cardenals) cauran del cel perquè confonen el poble cristià amb les seves declaracions sobre l'elecció papal i alhora exigeixen que hom els cregui.

Per això l'autor es considera obligat a dir clarament en quina de les dues obediències és l'església veritable. I la primera observació consisteix a recordar que els dits cardenals després de la primera elecció «scripserunt», 'escriviren', (era el 10 d'abril del 1378) que aquesta havia estat vàlida i «nunc aliter evangelizant», 'ara proclamen altrament', (2-9 d'agost del 1378): per tant, no són dignes d'ésser creguts; si fos veritat, s'haurien d'esforçar a fer-la conèixer a tot el món, i en canvi es limiten a informar-ne alguns reis, sobretot al de França;⁷ i s'envolten de gent famolenta d'honors; per això, l'autor es

⁶ Tal com veurem cap al final d'aquestes pàgines, una d'aquestes 'santes' persones, ben valorada per Francisc Eiximenis (i segurament amb més devoció pels romanistes, era Arnau de Vilanova i a través d'ell, pel 'seu' *Vae mundo in centum annis*); però la referència global a les profecies de les dites santes persones, ara té un punt de referència gairebé obligat, perquè és com la *Summa prophetica* o *Summa prophetiarum* de mitjan segle XIV, una mica en contraposició a les *Summae theologiae* de mitjan segle XIII: és el *Liber ostensor quod adesse festinant tempora* de Joan de Rocatalhada, finalment publicat el 2005, sota la direcció d'André VAUCHEZ per Clémence THÉVENAZ MODESTIN i Christine MOREROD-FATTEBERT dins la col·lecció de «Sources et documents d'Histoire du Moyen Âge, 9», de l'École Française de Rome. Seria molt possible que, en parlar de les moltes profecies de santes persones sobre els esdeveniments pròxims, l'autor del *DTSM* pensés en el *Liber Ostensor*.

⁷ Aquesta frase permet dues observacions cronològiques:

1) dóna una referència que permet d'allargar la composició del *DTSM* almenys fins enllà del 1379, en què és documentada entre nosaltres, en concret a València, la campanya de propaganda a favor de cada una de les dues obediències; la data és donada per la lletra dels Jurats de València al rei Pere III, el Cerimoniós, datada el 14 de desembre del 1379, en la qual, tenint en compte la 'indiferència' entre ambdós papes decretada pel rei, li pregunten què han de respondre al futur sant, «frare Vicent Ferrer», vingut a València de Barcelona amb lletres del cardenal d'Aragó, Pero de Luna, a fi d'informar «sobre la segona elecció de papa... [i] explicar largament aquests afers al consell [de la Ciutat]», i a d'altres llocs del bisbat, atès que «enguany [1379] a l'abat de Sitria [Perfetto Malatesta], qui per part de la primera elecció de papa e a instrucció d'aquella, era en aquesta ciutat, no fo soffert de ell fer ací alcuna instrucció o inducció per part sua». *Epistolari de la València medieval*, I, introducció, edició, notes i apèndixs d'Agustín RUBIO VELA. Pròleg d'Antoni FERRANDO (Biblioteca Sanchis Guarnier, 11), València-Barcelona, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, Publicacions de l'Abadia de Montserrat 2003, 222-223; i

tem que aquesta situació desemboqui en aquella desbandada prevista per sant Pau⁸ i es pregunta si no és prop l'Anticrist autèntic, el de la fi del món, que es presentaria abans que el Cisma d'Occident no s'acabés (279).

Mentrestant, però, l'anticrist desdibuixat del final de la segona etapa del món provocarà un tràngol tan enorme i una persecució tan bàrbarament inhumana, que serà com si sotmetés l'Església a una autèntica batuda, separant-ne el gra de la palla.

3) Per això, l'estat o situació terça del món constarà de cristians purificats per i en la tribulació de l'anticrist desdibuixat, i la situació general serà digna de la benignitat de l'Esperit Sant. Però, al final, l'Anticrist autèntic i real tornarà a fomentar tota mena d'iniquitat i de pecat durant tres anys i mig, després dels quals el Senyor Jesús el destruirà amb una bufada de la seva boca. «I em penso que al cap de poc s'acabarà el món i Jesucrist vindrà a jutjar tot el món en la Vall de Josafat» (283).

2) informa del fet que la campanya propagandista de l'obediència romana, també la del dit abat, havia estat més primerenca que la dels avinyonistes (Pero de Luna, Vicent Ferrer); l'observació del DTSM, segons la qual aquests només es basquejaven a informar el rei de França, no el poble, podria permetre de col·locar l'elaboració del DTSM dins la campanya dels romanistes en els regnes i terres de la Corona Catalanoaragonesa. La citada lletra del Consell de València certifica que la campanya proselitista de cada una de les dues obediències s'allargassà almenys tot el 1379 i que la dels romanistes s'havia avançat almenys un parell de mesos; aquesta darrera dada cronològica es dedueix del recull documental dels profs. José HINOJOSA MOLTALVO, Pedro LÓPEZ ELUM, Mateu RODRIGO LIZONDO, *Relaciones de la Ciudad de Valencia con el Pontificado durante el Cisma de Occidente (1378-1423). Regesta de los fondos del Archivo Municipal*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», 56 (1980 = VIè Centenari del Cisma d'Occident. *El Cisma a les terres valencianes*), 585-645, en particular, 590, regest de la lletra dels Jurats de València a l'esmentat Perfetto Malatesta, ja tornat en cort Romana, del 10 novembre 1379, encomanant-li certs afers. El fort de la campanya romanista, amb la presència de l'abat de Sítria, enviat especial, s'hauria desplegat un parell de mesos abans, entorn el setembre 1379.

Però per ventura no és ben veritat que els d'obediència avinyonesa es limitessin a informar el rei de França; almenys un català, l'inquisidor Nicolau Eimeric, avinyonista convençut, compongué en metres llatins, destinats a memorització fàcil, la *Informatio brevis et metrica seu metra de schismate*, publicats per Jaume de PUIG i OLIVER i un servidor en l'article *La «Informatio brevis et metrica» de Nicolau Eimeric sobre el Cisma*, dins *Jornades sobre el Cisma d'Occident a Catalunya, les Illes i el País Valencià*, Barcelona-Peníscola, 19-21 d'abril de 1979. Ponències i comunicacions, Primera part, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans 1986, 205-223.

⁸ II Thess II, 2-10.

Tenim, doncs, en el *DTSM* un text totalment elaborat i estructurat amb vista a donar *a priori* una visió catastrofista del Cisma d'Occident, només pel fet d'existir, vull dir, sense esperar a judicar-lo *a posteriori* quan ja s'hagués acabat. La «visió catastrofista» és el resultat de l'aplicació a aquell esdeveniment dels esquemes pseudoteològics de Joaquim de Flore i en particular de l'expectativa de les maleses de l'anticrist, previstes en el dit esquema mental, per als moments finals del segon estat, el del Fill.

Tenint en compte la pregunta inicial, la de l'atribució del *DTSM* a Francesc Eiximenis, ens podem i ens hem de preguntar si aquest és l'esquema mental, que aquelles mateixes setmanes o mesos el mestre gironí aplicava als esdeveniments contemporanis, entre els quals no mancava l'esmentat Cisma dins l'Església d'Occident.

2. El missatge històricoescològic de Francesc Eiximenis

En un moment determinat del *Primer del Crestià*, que coincidí amb la divisió de la cristiandat occidental entre partidaris d'Urbà VI (el papa de Roma) i Climent VII (el papa d'Avinyó), mestre Eiximenis emprèn un itinerari que pot semblar paral·lel al *DTSM*, però és completament divers, partint, aquesta vegada sí, i de debò, de la doctrina teològica de les successives Tres Lleis. I no es limita a fer-hi una senzilla referència, ans en fa objecte d'exposició doctrinal dins un apartat que en el manuscrit de Barcelona, Biblioteca de Catalunya, 456, f. 127a, té títol propi:

Comença la segona part ho punt principal del dit primer libre appellat Xristià, en lo qual és tractat e ensenyat com la sancta església cathòlica ha corregut segons diuerssos temps passats, del començament del món ençà, sots tres leys iustes e santes, ordonades segons bo e millor o molt mior, qui-s appellan Lig de Natura, Lig d'Esriptura e Lig de Gràcia.

Un foli després tenim el capítol *CLXXXVI*: *Com lo poble de Déu ha tostemps viscut sots una de les tres Leys*. Tractant-se, a diferència del *DTSM*, d'un text encara inèdit, crec que cal oferir al lector les explicacions bàsiques donades pel mestre:

«E deus assí entendre primerament que lo poble de Déu, despuys que és creat lo món, ha viscut sots una de tres Leys. E appel açí 'poble de Déu', tots aquells qui han aguda conexença e vera fe en Déu e temor sencera de Déu.»

«La primera Lig fon de Natura, e aquesta Ley no fon altra, sinó viure ssegons bon iuý de rahó natural, qui dicte que Déu deu ésser amat e temut sobra totes coses e que deu hom après amar son proïsme axí com si mateix, e sots aquesta Ley correc tot lo món».

«E açò és del temps primer: en Adam fon creat fins al temps que Déus donà la Lig de Moisès...»

«Lo segon temps s'apella Lig d'Esriptura; e appelle's axí [f. 128b] per tal car nostre Senyor Déu la donà a Moisès escrita en dues taules de pedra en lo mont de Sinayí, segons que appar *Exodi*, xx^o; e aquesta durà despuys que fou dada fins a la publicació del sant Euangeli, qui fou feta per tot lo món per la prehicació dels sants apòstols après la mort de Jhesu Xrist...» [f. 128c]...

«La terça ley principal ç'apella Ley de Gràcia, la qual Jhesu Xrist, fill de Déu eternal, nos prehicà e ns donà, axí com damunt és ja prouat... (cf. el capítol clxxxxii, *Qui posa com en la sancta xrestiantat és la heretat de Jhesu Xrist*, f. 127a). E per tal ç'apella Lig de Gràcia, car aquell qui la'n donà... donà fi e terme als càrrechs de la Lig escrita e'ns ha dats remeys fort alts contra totes nostres plagues e nafres per los eclesiàstichs sacraments... [f. 128d]... Aquesta Ley de Gràcia ha durat de Jesu Xrist fins a la fi del món, segons que damunt auem dit, quat (!) fou prouat que la Ley xristiana no pot fallir, per tal quant seu sobra Jhesu Xrist, qui és fonament principal...»⁹

⁹ La convicció, amb la qual el mestre Eiximenis recorre al tema de les Tres Lleis, és ben visible en la manera com ell es refereix a aquell pas del *De mysterio cymbalorum Ecclesiae* d'Arnau de Vilanova, en el qual aquest recorda els tres graus de sonoritat amb els quals certes esglésies manifesten a través del toc de campanes la major proximitat d'un acte litúrgic fins a arribar a la imminència del mateix; el fragment d'Arnau es pot veure en el meu *El text primitiu del De mysterio cymbalorum d'Arnau de Vilanova...*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», VII-VIII (1988-1989), 55-58, línies 23-84; els dits tres graus en la sonoritat dels tocs de campanes són transformats per Eiximenis en les successives Tres Lleis: «...»

No seguiré donant els fragments dels successius capítols, en els quals mestre Eiximenis va explicant aquesta doctrina tan bàsica, i em limitaré a transcriure'n els títols:

Capítol CLXXXVII: *Per què Déus ha hordonat que lo seu [poble] age viscut sots vna de les dites leys* [f. 120a];

Capítol CLXXXVIII: *Qui assigna altres rahons en aquell mateix propòsit* [f. 130a];

Capítol CLXXXVIII: *Com tot lo poble de Déu, qui ha viscut sots les dites tres leys és appellat vna església (corr -cia) e vna esposa de Déu* [f. 131b];

Capítol CC: *Com fou necessari a saluació a tots los passats de la Lig de Natura he d'Esriptura auer fe e crehença en Jhesu Xrist* [f. 131d];

Capítol CCI: *Com tota la església dels feels rahonablement comença en Abel* [f. 132b];

Capítol CCII: *De la diferència qui és entre aquestes tres leys* [f. 132c];

Capítol CCIII: *Qui posa les rahons per les quals prouen los iuheus que lur lig deu tostemps ésser obseruada e és pus honorable que tota altra* [f. 134a];

Capítol CCIII: *Que posa altres rahons que altres iuheus feren en aquell mateix propòsit* [f. 135a-b];

Capítol CCV: *Qui proua que la lig ne les / cerimònies iudayques no deuen iamés cessar* [i 136c];

Comença la terça part e punt principal del dit primer libre appellat Xristià, la qual possa .xx. dignitats que la Lig de Gràcia present és, de molt, pus alta que la Lig de Natura, qui és pus baxa que la Lig d'Esriptura.

Capítol CCVI: *Qui posa la primera dignitat que ha l'estament de xristià sobre la sinagoga, e és quant a maior espay.*

deu[s] saber que en les esglésies sol·lempnes, maiorment a matines e a vespres, primerament toca longament un seny poch; puy toquen alguns altres; e après toquen tots ensemps e fan clasch, per la qual cosa donen a entendre que la conexença de Jhesu Christ és venguda axí al món: primerament fou fort poch en la Lig de Natura, e cresqué queucom en la Lig d'Esriptura, quant los prophetes ne parlaren longament; mas en la Lig de Gràcia és tant crescuda, que no ha al món terra ne nació, hon lo euangeli del Saluador no-s sia prehicat», *Un paràgraf del Primer del Crestià de Francesc Eiximenis inspirat en el De mysterio cymbalorum d'Arnau de Vilanova*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», XVII (1998), 507-510; el fragment transcrit es troba entre les pàgines 507-508.

3. Petit excurs: de la necessitat de la teologia per entendre Eiximenis

Evidentment, sobretot per entendre pàgines de naturalesa teològica, com són les que ens ocupen, és indispensable posseir els coneixements teològics que fan possible la intel·lecció de les dites pàgines, en el nostre cas, per exemple, aquell coneixement que no permet proclamar que tant se val la tradicional divisió en tres Lleis com la joaquimita divisió en tres estats del món.

De vegades tinc la impressió que els qui s'ocupen d'aquesta temàtica, en trobar que tant els qui escriuen en la línia del *DTSM* com els qui ho fan en la d'Eiximenis, atès que els uns i els altres parlen d'una divisió de la història del món en tres etapes o situacions o estats, exposen i ensenyen la mateixa doctrina, identificació que només és possible de fer si hom desconeix totalment el tema que és exposat en cada un dels dos texts, exposició que demostra que l'autor del *DTSM* és un mal teòleg o al màxim un diletant o algú desficiós de demostrar una tesi preconcebuda i que, en canvi, Eiximenis és un gran teòleg.

A fi que qualsevol entengui la diferència, assenyalaré que en l'esquema joaquimita del *DTSM* el poble jueu de l'Antic Testament, aquell, la història del qual discorre entre Moisès i el Nou Testament, troba tan poca valoració en la versió joaquimita, que ni tan sols existeix i, en conseqüència no atribueix cap validesa ni vigoria religiosa a les institucions culturals (Temple de Jerusalem) o disciplinars (observança del Dissabte, Decàleg) o devocionals (*Salms*, *Midrashim* i *Talmud*) del poble d'Israel durant aquells segles. Potser per això eren seguidors de la dita teoria joaquimita els més inclinats a provocar pogroms contra els jueus, per exemple el del 1391, mentre les autoritats tant religioses com civils de la cristiandat hi eren contraris.

No cal dir que la doctrina d'Eiximenis no és aquesta, tal com demostra literalment el títol del capítol ccv, acabat de copiar. Però hi ha més, car el títol del capítol cci (*Com tota la església dels feels rahonablement comença en Abel*) col·loca tota la història de la humanitat en els seus tres graons (Natura, Escripura, Gràcia, ja explicats) dins una línia de progrés que els engloba tots en una visió progressivament positiva de la seva eficàcia a l'hora d'ajudar l'home en l'elevació vers Déu, eficàcia (i Eiximenis no s'oblida de subratllar-ho en el títol de la «terça part e punt principal», acabat de transcriure), que arriba al sùmmum en el mestratge tant de vida com de doctrina de Jesús de Nazaret i de l'Església cristiana.

L'encerta tant mestre Francesc en exposar aquesta doctrina de l'Església de Déu única, englobant dins les successives tres Lleis tots els justos des d'Abel al darrer dels escollits, que justament aquest punt ha estat un dels centrals en la teologia del segle XX, concentrada en el Concili Vaticà II. Eiximenis pot ésser presentat amb tota raó com un dels precursors del Vaticà II. És a l'abast de tothom tenir coneixement de l'existència d'un estudi fonamental del teòleg Yves M. J. Congar, intítulat justament, com si fos un resum del d'Eiximenis, *Ecclesia ab Abel*,¹⁰ doctrina que ha passat literalment a la *Constitució dogmàtica sobre l'Església, Lumen gentium*, de l'esmentat Concili Vaticà II en la frase: «Tunc autem [in fine saeculorum], sicut apud sanctos Patres legitur, omnes iusti inde ab Adam, 'ab Abel iusto usque ad ultimum electum' in Ecclesia universali apud Patrem congregabuntur» (núm. 2, al final), frase que en la meua traducció oficial del Vaticà II en llengua catalana diu així: «I aleshores [al final dels segles], tal com diuen els sants Pares, tots els justos després d'Adam, 'des del just Abel fins al darrer dels escollits', es reuniran a la casa del Pare formant l'Església Universal.»¹¹

Eiximenis, doncs, és un teòleg seriós, cosa que no és l'autor del *DTSM*; i si algú s'entestés a considerar d'Eiximenis l'opuscle que ens ocupa, hauria d'aportar dues proves: primera, la de la serietat de les elucubracions joaquimites mitjançant algun ensenyament oficial de l'Església (per exemple, d'algun Concili ecumènic) assumint la versió de les tres edats del món vinculades a cada una de les tres Persones de la Trinitat; i segona, un text d'Eiximenis de doctrina historicotrinitària joaquimita, tan significatiu com els capítols als quals ens acabem de referir sobre les successives tres Lleis;

¹⁰ Yves CONGAR, *Ecclesia ab Abel*, dins *Abhandlungen über Theologie und Kirche. Festschrift für Karl Adam*. In Verbindung mit Heinrich ELPERS und Fritz HOFMAN herausgegeben von Marcel REDING. Düsseldorf, Patmos Verlag 1951, 79-108; no sembla pas, però, que Yves M. J. CONGAR conegués els capítols de Francesc Eiximenis en el seu *Primer del cresta*.

¹¹ La frase llatina de *Lumen gentium* es troba en el volum SACROSANCTUM OECUMENICUM VATICANUM II, *Constitutiones Decreta Declarationes*, cura et studio Secretariae Generalis Concilii Oecumenici Vaticani II, Typis Polyglottis Vaticanis. MCMLXVI, 94; el Concili fonamentava la seva afirmació en texts de tres Pares de l'Església: GREGORI EL GRAN, *Hom. in Evang.*, 19, 1 (Patrol. Lat., 3, 1017; CSEL (Corpus Vindobonense), IIIB, 720); AGUSTI D'HIPONA, *passim*; i CIRIL D'ALEXANDRIA, *Glaph. in Gen.*, 2, 10 (Patrol. Graec., 69, 110 A).

La traducció catalana es troba a CONCILI ECUMÈNIC VATICÀ II, *Constitucions. Decrets. Declaracions*. Presentació de Mons. RAMON TORRELLA I CASCANTE, Metropolità i Primat de Tarragona, i Mons. RICARD M. CARLES I GORDÓ, arquebisbe de Barcelona. Traducció de Josep PERARNAU I ESPELT (Documents del Magisteri, 10). Barcelona, Editorial Claret 1993, 26, 2.

en cas de no poder, valdria més que parés de fer passar Eiximenis com un pseudoteòleg o un teòleg afeccionat o diletant o instrumentalitzant idees per a finalitats personals.

Perquè l'esquema joaquimita, ultra la pega de saltar tota la Llei d'Escritura, té la de fer suposar a qui no té estudis de teologia cristiana, que la divisió trinitària de la història és quelcom de seriós, quan no ho és. Cal només recordar una doctrina elemental en teologia cristiana: la Unitritnitat divina no es manifesta «ad extra» ('cap enfora') o envers nosaltres de forma separada, cada Persona al seu aire, ans només conjuntament: tota acció «ad extra» és unitària de les tres Persones. La suposició joaquimita, doncs, d'atribuir una època a cada una de les Persones, no té una base teològica sòlida, ans és només una pura elucubració subjectiva.

Intentem sintetitzar: partint tots dos autors d'una doctrina teològica seriosa com la de les successives Tres Lleis, Eiximenis no se n'aparta, continua elaborant-la i esdevé un dels precursors del Vaticà II, mentre, en canvi, l'autor del *DTSM*, deixant-se ensarronar per «alguns teòlegs moderns», es fa seguidor de Joaquim de Flore, munta tota una teoria que és pura elucubració mental i la instrumentalitza per col·locar en el Cisma d'Occident l'etiqueta de «temps de les venjances de Déu» o de «temps de l'anticrist»: per això, encara esperem tant l'anticrist desdibuixat del final de l'època del Fill com l'autèntic de la fi del món.

SEGON PUNT: EIXIMENIS, ROMANISTA O AVINYONISTA?

En les pàgines precedents hem tingut l'avantatge de poder comparar dos texts paral·lels relatius a un mateix tema, el de la valoració teòrica del Cisma d'Occident. Les següents no es podran pler de l'esmentat avantatge, ja que no podem disposar d'exposicions paral·leles comparant la legitimitat de l'elecció dels dos pretendents. Sabem que la posició de l'autor del *DTSM* és clarament favorable a Urbà VI, perquè en el dit opuscle els tres passos de les tres edats del món, com els rius en la mar, desemboquen a demonitzar l'elecció de Climent VII.

Però no tenim, escrit per Francesc Eiximenis, un text paral·lel, perquè el *Primer del Crestià* és una reflexió doctrinal, bàsicament i seriosament

teològica, sobre la naturalesa de l'Església de Jesucrist, en la qual no entra per enlloc una possible contraposició entre Roma i Avinyó, car ambdues ciutats són (o, en temps de cisma, pretenen ésser) seu del successor de Pere, bisbe de Roma o Papa, i de la seva cúria: en aquest sentit, el capítol CCXII no pot ésser més aclaridor (i el cap. CCXV rebla l'afirmació): pertany al dret constitucional de l'Església catòlica que aquesta tingui la seva seu a Roma, qualsevol que sigui el punt geogràfic, en el qual s'estigui en un moment determinat el successor de Pere, bisbe de Roma o Papa. Si un cisma no desequilibrava el problema, la polèmica entre Roma i Avinyó no passava d'ésser un problema administratiu i, així doncs, polític, tal com el lector pot veure en la nota 13, i un teòleg no se n'havia d'ocupar.

Per això, les possibles clarícies sobre la posició d'Eiximenis en relació a les dues obediències del Cisma d'Occident, ens han de venir d'un problema completament divers, el de la possibilitat de transposició en un incert futurible, del successor de Pere, bisbe de Roma i Papa i de la seva seu i cúria, des de Roma a Jerusalem, exigència constantment repetida per tants (per no dir per tots) els «profetes» i «reformadors» del segle XIV, la del retorn de l'Església catòlica al temps de Crist i dels apòstols.

Si, doncs, en algun punt del *Primer del Crestià*, ens cal cercar i podem trobar algun element de judici sobre la (anti)valoració que Francesc Eiximenis feia de la situació del Cisma d'Occident, ha d'ésser en els capítols CCX-CCXV, dedicats a escatir els mèrits de Roma a ésser capital de l'Església catòlica; per això els hem transcrit en el segon apèndix del present article.

Recordem que el centre del *DTSM* és el pronòstic d'una irrupció de l'anticrist desdibuixat en els temps finals de la segona edat, irrupció que s'hauria començat de palesar amb la divisió de l'Església per culpa del Cisma d'Occident, portadora de tanta de malvestat i de terror com el diluvi de la primera edat i l'Anticrist verdader del final del món en la tercera (272); el Cisma d'Occident és, de més a més, per a l'autor del *DTSM*, el fet que també el porta a pensar que la divisió de l'Església introduïda pel Cisma significa que és prop l'Anticrist verdader del final del món, punt del qual no s'acaba de convèncer perquè l'anticrist desdibuixat del segon temps farà crims tan terribles com els de l'Anticrist final i tothom el prendrà pel definitiu (279); per això formula les set regles de capteniment del cristià per al temps de persecució (280-281).

I ja sabem que, per a l'autor del *DTSM*, els grans culpables de la situació de desori i desconcert, que obliga a preveure i pronosticar la proximitat tant

de l'Anticrist desdibuixat com del final, són els cardenals que l'abril del 1378 proclamaven l'elecció de Bartolomeo Prignano, bisbe de Bari, a Urbà VI, i l'agost del mateix any se'n desdeien, declaraven que aquella elecció papal havia estat invàlida i elegien nou Papa, Robert de Ginebra, Climent VII (277-278).¹² Evidentment, si la candidatura de mestre Francesc Eiximenis a autor del *DTSM* ha de tenir alguna possibilitat d'ésser acceptada, vol dir que els anys 1378-1379 ell estava convençut de la legitimitat de l'elecció d'Urbà VI i de la culpabilitat dels cardenals en el moment de l'elecció segona.

I de forma lògica, el Dr. Lluís BRINES I GARCIA ha afirmat darrerament en la tesi que ja coneixem, que el framenor gironí només en els seus darrers temps o anys havia estat partidari del Papa avinyonès, i en concret de Benet XIII (successor de Climent VII des del 1394), i així ens parla del «seu [d'Eiximenis] final decantament avinyonista» (405) i afirma que només «al final de la seua vida fou obertament partidari del segon [Papa d'Avinyó]» (429).

Sento molt no saber la data concreta en què, segons el Dr. Brines, s'hauria realitzat el «final decantament avinyonista», al «final de la vida» del mestre gironí, però creuria haver de suposar que el 1391, vint anys abans de morir, Eiximenis encara no es trobava «al final de la seva vida». Perquè vint anys abans, el 1391, és documentada una relació de confiança entre el mestre i el cardenal Pero de Luna, personificació de l'obediència avinyonesa en les nostres terres, tal com sabem per la nota 7, relació de confiança que havia de venir de bastant temps abans i era públicament coneguda, almenys dins la Província Franciscana d'Aragó.

El document del dia primer de març del 1391, pertanyent a Barcelona, Arxiu de la Catedral, Cisma d'Occident, doc. en paper 120, ja fou publicat en el primer volum d'«ATCA», I (1982), 207, i diu així:

«Yo, ffrare R[amon] Esperandéu, del orde dels frares menors, axí com a procurador dels ffrares menors del hermitori de la Vall de Xelua, atorch

¹² Després d'*El Cisma d'Occident a Catalunya, les Illes i el País Valencià. Repertori bibliogràfic*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans 1979, han seguit els estudis sobre el tema. Un dels darrers, que s'enceta essent ben fidel als texts d'aquells moments, és el d'Amund JAMME, *Renverser le pape. Droits, complots et conceptions politiques aux origines du Grand Schisme d'Occident*, dins *Coups d'État à la fin du Moyen Âge? Aux fondements du pouvoir politique en Europe occidentale*, sous la direction de François FORONDA, Jean-Philippe GÉNET et José Manuel NIETO SORIA (Collection de la Casa de Velázquez, 91), Madrid, Casa de Velázquez 2005, 433-482.

e regonech a uós, mossèn Gil Sánchez de Monte Albo, [pabo]rde de Sogorp e canonge de València, axí com a procurador de mossèn lo cardenal de Luna, che m'auets dats dotze florins d'or, los quals lo dit mossèn lo cardenal, a pregàries de maestre Francesch Eximíniz, uós ha manat donar per prouesió dels dits ffreres de Xelva. E com axí és lo fet de la veritat, faz-vos aquest present albarà, escrit de ma mà e segellat ab lo meu segell. Quod est actum Valentie, prima die mensis marcii M ccc xc primo.»

Tenim, doncs, documentat que, almenys un quant temps abans del primer de març del 1391 era «comuna veu e fama» (tal com deien aleshores) que mestre Francesc Eiximenis era talment home de la confiança del cardenal Pero de Luna, que una petició del mestre al cardenal era un camí eficaç per obtenir d'aquest, entre nosaltres personificador de l'obediència avinyonesa, un favor, ni que es tractés d'un favor tan considerable com ho eren aleshores dotze florins d'or. L'època, més que precisar un temps anterior de la dita confiança, dóna testimoni d'una relació, que tothom sabia tan ben consolidada, que era garantia d'una bona almoïna.

Per al Dr. Brines, aquest document no és res més que una mostra de l'«avinyonisme extern» del mestre, avinyonisme que es reduiria a «la protecció comuna que feren els dos de l'observança en la província franciscana d'Aragó» (p. 77, i nota 109 de l'article).

1. «Aquí no ha papa huy»

Preguntem-nos, doncs, si hi ha algun altre document o fragment textual, que ens digui quelcom més sobre la posició del mestre gironí en relació al Cisma d'Occident, sobretot si n'existeix algun dels primers temps del dit Cisma. Sabem que en aquells temps inicials pertany el *Primer del Crestià*, autodatat el 1379 i escrit, segons els estudiosos que se n'han ocupat, entre l'any acabat d'indicar i el 1381.

El text existeix, el mateix Dr. Brines aixecà la llebre en les pàgines 405 i 406 de la seva tesi, però sembla que no veié que era una bonica llebre i no la caçà. Es tracta de dos petits fragments, respectivament dels capítols ccvii i ccxi del *Primer*; el del capítol ccvii diu així:

«Après [de Frederic emperador], sa partí la cort Romana e vench-se'n a-Vinyó, qui és ciutat sobre lo Royne, en Proença, e aquí estech en .LXX. ayns, en lo qual temps la ciutat e sanctuaris de Roma foren quaix deserts e descipats. Ara som al derrer punt de aquesta deiecció, despuys que s'és leuat aquest sisme general entre aquests dos, dals quals cascú s'appella papa, aquell qui és en Roma s'apella papa Urbà lo VIè, e aquell qui és a-Vinyó ss'appella papa Clement VII, per lo qual sisme huy xrestientat és en fort terrible brogit e en fort mal estament. Esperam auer piior sens comparació...» (BC, ms. 456, f. 137c).

El fragment del capítol ccxi fa d'aquesta manera:

«Ítem, per aquesta rahó han ells [els Romans] perdut [f. 140d] tant de temps la presidència esperitual e temporal, car aquí no ha papa huy ni enperador ne neguna persona de pes, axí com solia, e axí com ho havia prophetat loatchim, com dix que per los peccats dels Romans perdrien la cort apostolical per .LXX. ayns, en lo qual temps ha estat ia la dita cort Romana e lo papa en Auinyó...» (BC, ms. 456, f. 140c-d).

Intentem, en primer lloc, de precisar el temps. El fragment del cap. ccvii és clarament posterior als primers dies d'agost del 1378, en què els cardenals (tots els cardenals, italians inclosos) declararen invàlida l'elecció de Bartolomeo Prignano a bisbe de Roma i els no italians procediren a la nova elecció de Climent VII. El fragment del capítol ccxi, és, evidentment, posterior a aquella data, però podria ésser anterior al 18 de setembre del mateix any. Per què? Molt senzill: havent-se allunyat d'Urbà VI tots, absolutament tots, els cardenals, Roma es trobà sense cap cardenal fins que el 18 de setembre d'aquell mateix any Urbà VI en creà vint-i-cinc d'una fornada; a la dita situació d'absència de cardenals podria respondre la frase del capítol ccxi, segons la qual no hi havia a Roma «neguna persona de pes», car, sembla que, si alguna n'hi havia d'haver, havia d'ésser algun cardenal. És una hipòtesi, però l'afirmació que a Roma, ultra no haver-hi Papa, en escriure la dita frase, no hi quedava cap persona de pes, no deixa de donar-li algun fonament objectiu, sense que, però, arribi a demostració apodíctica; a manca d'alguna millor, podria ésser una hipòtesi. Però les raons millors hi són.

Fixem-nos ara en les cinc paraules inicials de la frase central: «aquí no ha papa huy». Llegida fora de context, la frase podria tenir dos sentits:

1) 'Aquí avui no hi ha papa', és a dir, Roma es troba en situació de Seu vacant i per això «no ha papa huy»; però pel fragment del capítol ccvii no ens és permesa aquesta interpretació, car només tres folis abans l'autor ens ha dit que ell coneix tant el fet de l'elecció d'Urbà VI el 6 d'abril del 1378, com el de l'elecció de Climent VII, el 20 de setembre del mateix any; per tant, res de Seu vacant, perquè des de primers d'abril del 1378 la càtedra de Roma a Roma és ocupada per Urbà VI, que s'afirma Papa (i la continuaria ocupant i afirmant-se únic papa legítim fins al 15 d'octubre del 1389, en què moria); per tant:

2) L'afirmació «aquí no ha papa huy» només pot tenir un significat clar i net, el que Urbà VI, encara que ocupi i posseeixi la Seu de Roma a Roma, per a mestre Francesc Eiximenis no és Papa vàlidament elegit.

Permetem-nos una observació entorn al fragment del capítol ccvii acabat de copiar, perquè es tracta d'un d'aquells casos en què el seu autor escriu seguint fins a tal punt les seves certeses subconscients, que aquestes li fan dir la veritat profunda que ell endevina en els esdeveniments: allí, en efecte ens recorda els setanta anys d'estada de la Seu Romana a Avinyó, durant els quals «la ciutat e los sanctuaris de Roma foren quaix deserts e descipats», i afirma, sense adonar-se de l'abast de la seva tesi, que el Cisma d'Occident representa el punt més baix d'aquell rebaixament: «Ara som al darrer punt de aquesta deiecció, despuix que s'és leuat aquest sisme general.» En plata: l'elecció d'Urbà VI no ha representat per a Eiximenis un punt i a part, que hauria iniciat l'ascens vers la represa i la revaloració de Roma, ans el punt més baix de la seva deiecció. Cap partidari d'Urbà VI no s'hauria permès una degradació tan radical del seu Papa.

Però posem-nos una possible objecció, que invalidaria la conseqüència lògica acabada d'explicitar: la frase «aquí no ha papa huy» es troba dins un capítol, el ccxi, que té per títol *Qui proua e aduu altr[els] rahons que la dita ciutat de Roma no dega ésser cap de xrestientat*.¹³

¹³ El text d'aquest capítol és transcrit en l'apèndix segon al present article.

És possible que algun lector es pensi que les raons exposades en aquest capítol eren només fruit d'elucubracions mentals de l'autor Eiximenis: res de més lluny de la realitat; només cal recordar que amb el començament del Cisma d'Occident s'havia revifat, fins a l'exasperació, un debat que els

Per entendre l'objecció, cal recordar que des del f. 127a ens trobem en la «segona part o punt principal» del *Primer del Crestià*, destinada o destinat a exposar l'itinerari del poble de Déu per les successives tres Lleis, de Natura, d'Esriptura i de Gràcia, explicació que en els capítols CLXXXVII al CCV desplega allò que representaren les dues lleis de Natura i d'Esriptura, desembocant així en «la terça part e punt principal del dit primer libre appellat *Xristià*, la qual possa .xx. dignitats que la Lig de Gràcia present és, de molt, pus alta que...»

any 1356-1377 havia viscut dos moments de clímax, els del retorn d'Avinyó a Roma dels papes Urbà V i Gregori XI: com a mostra d'aquells debats, que arribaren al mateix col·legi dels cardenals i al Papa, s'acaba de publicar l'al·legat oficial llegit en consistori papal per l'ambaixador del rei de França, l'abril del 1357, conservat a Paris, BN, *lat.* 14644, ff. 1r-11v, estudiat, transcrit i editat per Franco MORENZONI, *Parler au pape au nom du roi. Le discours d'Ansel Choquard au pape Urbain V (avril 1357)*, dins «Studi Medievali», Serie 30, XLVIII (2007), 317-365, en particular 353-355, on sota suau capa i guant de vellut hom pot llegir acusacions contra Roma i els romans, per ventura més roents i radicals que les de mestre Eiximenis: «... de Urbe Roma et probitate gentis romane uideri possunt uerba Bernardi *ad Eugenium*, que recitantur per Ioannem Monachum in illa decretali *Fundamenta*, que subiteo, et ex causa. Vnum subiungit quod Roma a predonibus et latronibus fuit constructa, unde adhuc retinet primordium dicens: Roma manus rodit; quos rodere non ualet, odit: nec est qui se abscondat a rosura huius. Et, beatissime Pater, ultra illa que recitat Ioannes Monachus..., aduertere debetis que scripsit idem Bernardus *ad Eugenium* alibi, sic dicens: Scio ubi habitas, increduli et infideles sunt tecum; lupi, non oues sunt, talium, tu tamen, pastor, quomodo, si fieri possit, conuertas eos ne ipsi subuertant te. Et paulo post: fateor istum populum // usque adhuc extitisse dura fronte, sed utrumne etiam indomabili, nescio...» (353/688-354/700).

«Vnde Ieronimus, ad inquisitiones Algacie, q. 11, dicit sic: "Vnde secundum *Apocalypsim* Ioannis, in fronte purpurate meretricis scriptum est nomen blasphemie, id est, Rome eterne. Caue, ergo, Pater..."» (354/704-707).

«Potissime autem considerare debet sanctitas uestra futurum excidium romanum, de quo prophetauit Hydaspes rex Medorum, qui... ad memoriam posteris tradidit sublatum iri ex orbe imperium nomenque romanum, quod multo ante prefatus est quam illa troiana gens conderetur, ut dicit Lactantius. Item, de dicto excidio urbis Rome scribit idem Lactantius: descriptis etatibus urbis Rome, ipsam asserens senio laborare, concludit: quid aliud restat nisi ut sequatur interitus senectutem?» (354/717-724).

Per tant, conclusió: «Ex quibus concluditur: locus iste [Avinyó] a Deo preelectus illeque locus [Roma] a Deo despectus, et per consequens a suo uicario non frequentandus...» (355/732-734).

Les referències són: a Joan MONJO (Ioannes MONACHUS; Jean le MOINE), *Glossa aurea*, Paris 1535, 320; a sant BERNAT, *De consideratione*, dins *Opera omnia*, ed. Jean LECLERCQ, M. M. ROCHAIS, III, Roma-Poblet 1957, 453-454; a sant JERONI, «Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum», 56/1, Viena 1996, p. 54; i a LACTANCI, «Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum», 19, Viena 1890, p. 634.

La primera d'aquestes dignitats, la de l'amplitud geogràfica, és objecte dels capítols ccvi-ccviii, i en aquest punt el mestre no és precisament optimista:

(F. 137b) Capítol ccvii. *Com l'espai de la habitació xrestiana és molt aminuat d'algun temps ençà.*

...

- «Après d'aquest temps [els tres primers segles de persecucions], vench Costantí emperador qui donà l'imperi a la església en temps de papa Silvestra e lauors la heretat de Jhesu Xrist cresqué e fon molt escampada per tot lo món.... E lauors comencaren après de florir alguns hòmens forts ermitans... (i temps de les heretgies... i temps de l'Islam...) (F. 137c)... Après se perdé Acra... Après fon destròit l'Orde dels templés...»

El capítol ccviii, al cap de poc, enceta la segona de les vint dignitats de la Llei de Gràcia o cristiana, *Qui posa la segona dignitat del estament crestià sobra la Sinagoga, e és quant a la ciutat capital* (f. 139b), i així tenim fins al capítol ccxv una discussió comparant les excel·lències de les ciutats de Jerusalem i de Roma, sota els títols següents:

Capítol ccx: *Que Roma no dega ésser cap de Xrestientat*¹⁴ (f. 139d).

Capítol ccxi: *Qui proua e aduu altr[e]s rahons que la dita ciutat de Roma no dega ésser cap de Xrestientat*¹⁵ (f. 140c).

Capítol ccxii: *Qui responen a les dites rahons, premet hun preàmbol necessari al propòsit* (f. 140d).

Capítol ccxiii: *Qui prova que Roma dega ésser cap de Xrestientat* (f. 141a).

Capítol ccxiv: *Qui respon a cascuna de les rahons fetes contra lo precedent propòsit* (f. 142b).

Capítol ccxv: *Qui proua que de fet a altre ciutat degués pertànyer aquesta dignitat de ésser cap de Xrestientat e no a la ciutat de Jherusalem* (f. 143b-c).

¹⁴ El text d'aquest capítol és transcrit sencer, essent el primer dels quatre copiats en l'apèndix segon al present article.

¹⁵ Vegeu la nota 7.

Els títols de tota aquesta secció no deixen cap dubte sobre el sentit de la discussió entre Jerusalem i Roma, a la qual ja ens hem referit, ni sobre la significació de les raons adduïdes en els capítols ccx i ccxi (objeccions contràries a Roma), com tampoc sobre el fet que els quatre darrers capítols contenen la resposta a les objeccions dels capítols ccx i ccxi. Ens hem de preguntar, doncs, si aquella afirmació tan radical: «...aquí [a Roma] no ha papa huy...» no ha rebut alguna resposta en els dits capítols darrers.

EIXIMENIS ENTRE JERUSALEM I ROMA

Acabo de recordar en la nota núm. 13 que durant la segona meitat del segle XIV, en ocasió del retorn d'Avinyó a Roma dels papes Urbà V i Gregori XI, havia sorgit la polèmica entre els qui propugnaven el retorn del papat (recordem: del bisbe de Roma) a la Ciutat Eterna i els partidaris de l'estada del bisbe de Roma a Avinyó, polèmica en la qual s'havia implicat oficialment la Corona de França.

Aquella polèmica és ben visible, ni que sigui a contrallum, en els capítols ccviii-ccxv del *Primer del Crestià*; i dic només a contrallum, perquè Eiximenis no entra en la polèmica política entre Roma i Avinyó pròpiament dita, ans la desplaça a l'alternativa entre Roma i Jerusalem. Dit d'una altra manera, el teòleg Eiximenis evita embolicar-se en una polèmica purament política, que no entra en profunditats teològiques, ja que es mou exclusivament en el pla de les xafarderies o de les maledicències d'un poble contra el poble veí.

I dic que, en canvi, la polèmica entre Roma i Avinyó, que en els mesos inicials del Cisma d'Occident degué arribar al paroxisme (per exemple, al del *popolino* romà bramulant tant imperativament com vindicativament i violentament: «Romano lo vogliamo, al manco Italiano», fou per Eiximenis desplaçada a un pla més doctrinal, al de la contraposició Roma-Jerusalem.

Perquè, de la mateixa manera que existí ben viva durant la segona meitat del segle XIV l'alternativa entre Avinyó i Roma, existí, durant tot el segle XIV, l'alternativa entre Roma i Jerusalem, amb la consegüent polèmica entre els partidaris de la «institució», de l'*statu quo* i de l'exercici

indiscutit de l'autoritat, d'una banda, i de l'altra, els espirituals de totes les extraccions i magisteris, per als quals, la institució eclesiàstica des dels temps de Sant Silvestre papa i Constantí emperador (i no diguem després de sant Damas i Teodosi), s'era anada enfonsant i enfangant cada vegada més en la mundanitat del poder i de la riquesa i calia un terratrèmol espiritual que tornés l'Església cristiana al seu estat primitiu i autèntic dels orígens a Jerusalem. Això ja no és safareig ni picabaralla d'un poble contra el veí, ni d'una ciutat contra la contrincant, ans tema de discussió doctrinal sobre la naturalesa i missió de l'Església i en aquest sentit, de discussió teològica.

En efecte, l'oracle profètic de mitjan segle XIV, el gran *doctor / magister prophetiarum*, Joan de Rocatalhada, havia deixat ben clar en el seu *Liber futurorum eventuum*, que un dels esdeveniments finals de la història o almenys de l'etapa actual, consistiria en la conversió dels jueus, en el pas del govern universal de l'Església a llurs mans, i en la consegüent transferència del dit govern de Roma a Jerusalem. Heus ací com ho diu la traducció catalana medieval (i una mica encarcerada, sobretot si és llegida poc abans o després de la prosa estilitzada d'Eiximenis) del dit llibre (que no es pot confondre amb la gran *summa*, que és el *Liber ostensor quod adesse festinant tempora*):

«...he entès ésser esdevenidor que la ciutat de Jerusalem, après Antechrist, sia fet del sobirà bisbe, que allí sia cap del setgle, en lo qual loch sots Jhesu Christ la fe christiana comens. Car, axí com per manament de Jhesu Christ la seu de la general Sglésia al temps de sant Pere apòstol, per la multitud del poble dels juheus, la ciutat de Jherusalem és transledada en Roma e mare de ciutats, ço és a saber lo general poble convertidor, per aquella matexa mesura fins al temps de Antechrist, axí esdevenidor és que, mort lo primer Antechrist, que la Sglésia general de Roma, ço és a saber, en la ciutat de Jherusalem sia tornada: lavors los juheus convertits a Jhesu Christ, aquí matex per mesura de mil anys o quaix (car axí com los jueus per la lur increença perderen la seu de la general Sglésia, axí los italians, qui per la maior part agredosament rebran Antechrist... perdran per l'Altisme la un e l'altre general Imperi, axí temporal com ecclesiàstic e temporal), car, segons la letra, serà transportada la seu de la Sglésia sacrosancta en la

ciutat de Jherusalem sots un sobirà bisbe, del qual he entès feta menció, segons la letra... en l'*Apocalipsi*, en lo capítol Xè...»¹⁶

Coneixem ja la seqüència dels capítols CCVIII-CCXV, del *Primer del Crestià* i sabem que els hem de llegir, no pas com si tot allò que el mestre gironí hi escriu fossin afirmacions seves, ans dintre la dinàmica d'objecció i resposta,¹⁷ dinàmica que ens permet d'assistir a una autèntica *quaestio disputata*; i així com les *quaestiones* medievals s'encetaven amb una rècula de *videtur quod non* o raons en contra, també ací, en els capítols CCX i CCXI, tenim un rebost ple d'acusacions, sobretot contra Roma, la primera de les quals afirma que la Ciutat Eterna no té la categoria espiritual exigible a la capital de la Cristiandat.¹⁸ No cal dir que els penjaments contra Roma escrits per sant Bernat de Claresvalls al papa Eugeni en el *De consideratione* són transcrits en llatí i traduïts al català en el capítol CCXI; no hi manca la desqualificació de *regnum nequam* ('regne d'iniquitat') atribuïda pels jueus a Roma, ni les desqualificacions de sant Agustí i de Sant Gregori en el mateix capítol.

¹⁶ Joan de ROCATALHADA, *Llibre dels grans esdeveniments (Liber secretorum eventuum)*, dins Josep PERARNAU I ESPELT, *La traducció catalana medieval del Liber secretorum eventuum de Joan de Rocatalhada. Edició, estudi del text i apèndixs*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», XVII (1998), 139-140, línies 1125-1144; recordaré que aquest tema segueix en les pàgines vinents, fins a la 144 i a la línia 1207.

Abans he dit que aquest tema no és objecte de la gran 'summa prophetica' de Joan de Rocatalhada, el *Liber ostensor quod adesse festinant tempora*, perquè aquest es limita a les prediccions per als anys immediats, els de 1360-1364; el *Liber secretorum eventuum*, en canvi, exposa els futurs esdeveniments 'vistos' per fra Joan un dia de juliol del 1345, entorn de sant Jaume: «com yo fos vetlant e pregant... soptosament e instant, en un moment viu e lo meu enteniment fo ubert, e de les coses esdevenidores entení per visió intel·lectual les coses següents, en suma e breument scrites», *ibid.*, 68, lins. 22-25.

Sento molt que, en comparació al text fluid de mestre Eiximenis, el de la traducció catalana del *Liber secretorum eventuum* de fra Rocatalhada, resulti un bon pèl encarcerat, però no n'hi ha d'altre.

¹⁷ El sentit d'objecció i resposta amb què ha d'ésser llegit i entès el text d'aquests capítols CCIX-CCXV del *Primer del Crestià*, vaig assenyalar-lo ja en el meu *La traducció catalana medieval del Liber futurorum eventuum de Joan de Rocatalhada. Edició, estudi del text i apèndixs*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», XVII (1998), 7-219, en particular 41-42, nota 54, on es pot trobar una exposició més resumida que la de les pàgines actuals; també hi indico la contraposició entre Eiximenis i Rocatalhada en el tema del retorn de la Seu de Roma a Jerusalem, *ibid.*, 45-46, nota 65.

¹⁸ Títol i text del capítol CCXI. *Qui proua e aduu altr[e]s rahons que la dita ciutat de Roma no dega ésser cap de xrestiantat* (f. 140c) es troba en l'apèndix segon al present article.

Però tot el balanceig de pros i contres té punt final en el capítol CCXII, que precisa la que Eiximenis considera doctrina oficial de l'Església entorn la seu de Roma:

- «Mosényer sant Pere elegí la ciutat de Roma per seu sua special..., no per autoritat humana mas per autoritat diuinal» i esmenta com a prova tres o quatre cànons del *Decret* de GRACIÀ.

Ací, però, només tenim una tesi teòrica, que valora les raons positives o negatives que han d'ésser atribuïdes a Roma per mantenir-la o no en teoria com a capital de la cristiandat, tesi que no es pot confondre amb la consideració concreta d'allò que és o que mereix Roma en una situació determinada com la fàctica d'aquells anys.

Una mostra d'això segon que dic l'hem trobada fa un moment, en transcriure un paràgraf del cap. CCVII, en què mestre Eiximenis es queixava d'«aquesta deiecció, despuys que s'és leuat aquest sisme general», frase que col·locava la situació del cisma en la línia descendent de tot el temps de l'estada dels papes a Avinyó.

És en aquesta valoració concreta de *deiecció*, que ell atribueix als moments inicials del Cisma, en què podem trobar el judici de mestre Eiximenis sobre els dos papes o les dues obediències. I, de fet, trobem les bases del dit judici al final del cap. CCV, quan dóna una resposta global a les objeccions contra Roma o als seus valors i ho fa amb una doble consideració, una de sociopolítica i una de possible perspectiva profètica.

La consideració sociopolítica es troba en el següent paràgraf:

- «Lo segon punt és aquest: si axí són mals los Romans com damunt és al·legat, no és marauella, car tostemps fon tot procés notable en cascun puïament, a passar per .v. punts, ço és: començament, procehiment, declinament, estament e decahiment.»
- «Ara és axí que la dita ciutat és passada per totes les parts del dit procés e ara és en decahiment, quant és en si mateixa...»

Més clar, l'aigua: la història de Roma, també la de la Roma cristiana, ha passat per les cinc etapes, que són les de «tot procés notable»; i resulta que en aquell moment, el dels anys 1379-1380, la situació és la més baixa, la

de decadència. I no crec que aquesta constatació, absolutament pessimista, pugui significar altra cosa que això: l'elecció del romà Urbà VI, no sols no ha representat cap redreç en relació a l'estat de coses anterior, ans ha estat el moment en què s'ha manifestat un dels pitjors estigmes dels Romans, explicitat en un dels paràgrafs del capítol ccx:

- «La segona rahó és aquesta, car Roma és poble de tan mala gent que al món non ha semblant en malícia... E que aquests Romans sien axí maluades gents prouen-ho alguns per següents motius»:
- «e primerament dien que dóna ha entendre lur malícia la interpretació de lur nom, car 'Romanus' uol dir tant (*corr* ahtant, *exp.* ah-) com aquell qui és molt alt e fort honrat e cridant alt; e aytals cuyden ésser los Romans, car, segons que aquests dien, sens vergonya confessan que ell(!) són los pus generosos hòmens del món e són sobiranament disposts a comoció e a crits e a ffer hun avolot soptós ha hun gran senyor e ha tot ho[m], qui no lus consenta a llur voler, axí com tot dia pots veure e hoir per experiència.»

I recordem que segons que l'autor estableix en el mateix capítol ccx, «ara és certa cosa que lo cap espiritual de algun gran estament deu ésser fort exemplar e sens tota malícia», cosa que certament no han demostrat ésser ni els romans amb els avalots dels dies de l'elecció ni Urbà VI després que ell mateix s'havia imposat com a Papa.

És normal que a un observador i analista de la realitat que tenia davant els ulls, com era Francesc Eiximenis, aquella situació el conduís a aquell taxatiu: «huy en Roma no ha papa», quan Urbà VI ja feia mesos o potser un any que estava assegut en la Seu de Pere.

Però encara no hem trobat la darrera paraula de mestre Eiximenis. Ningú no dubta que, ni que només fos de cua d'ull, tenia l'atenció posada en les «profecies», i en especial en les de Joan de Rocatalhada, que, tal com sabem, pronosticaven el futur de l'Església i el col·locaven a Jerusalem, una de les quals el mateix Eiximenis atribuïa a Lactantius i a sant Metodi, qui profetitzaven allò que hauria hagut d'esdevenir dins els vint anys primers vinents, tal com recorda al final del capítol ccxiv:

«Emperò, si aquesta dignitat li tolrà nostre Senyor Déus ho no, no sap hom de cert. Bé diu per estirs aquell gran doctor LACTÀNCIUS, e creu que *Sobra lo Gènesis*, que la Ciutat de Jherusalem, per moltes vegades que sia presa per xrestians, null temps [143b] no sserà per ells posseïda ne la auran plenament fins a la fi del món, hon diu que lauors, mort Antichrist e conuertits los iuheus, lauors l'emperador xrestia passarà lla ab totes les insígnies e estruments, qui a la passió de Jhesu Xrist seruiren, e totes aquelles posades al peu de la creu de Jhesu Xrist, leuar-s'á la corona del cap e posar-la ha en terra e haginollat, leuant les mans e los hulls al cel, comanarà si mateix e tot son imperi ha Jhesu Xrist. E lauors, per mi[ni]steri d'àngels, la creu de Jhesu Xrist, qui aquí serà tota entegra per especial miracle de Déu, serà transportada ab les altres insígnies sues, axí com ab los claus e la lança e l'esponge e los flagells e axí de les altres coses qui l aflagiren en la sua preciosa mort. E iamés d'açò res no serà vist fins al dia que lo Salvador ving·a iutiar los bons e los mals e lauors per misteri d'àngels serà portat alt enlayre deuant tota nació. E açò posa expressament sant METODI, màrtir gloriós, en lo tractat qui féu *Del adveniment d'Antichrist final*; per què appar que Jherusalem no serà ia més longament cap de Xrestientat.»

I ara sí que arriba la darrera paraula, clara i escairada, del mestre Eiximenis, la darrera del capítol CCXV, i conté clara referència als dos autors citats en el paràgraf acabat de transcriure:

«Emperò no creú que sia ver, pensant ço que damunt és al·legat per aquells sants doctors, dos, qui dessús són al·legats.»

No crec extralimitar-me resumint les aportacions de les pàgines anteriors en dues afirmacions del mestre Eiximenis:

«Huy en Roma no ha papa»: mirades les coses d'acord amb els elements de judici de les cinc etapes per les quals passen les coses d'aquest món, pel Cisma Roma és col·locada en la «dejecció més profunda»; i

«No creu que sia ver» l'expectativa d'un gran canvi en bé en els anys finals del segle XIV, pronosticat pels «profetes», contra les afirmacions de les pp. 3-4 d'aquest article.

Un 'pamphlet' de propaganda?

Recordem que entre els, «profetes» i les «profecies» de Catalunya en els anys 1378-1380 hi havia el *De triplici statu mundi*. Per això ens hem de preguntar què era aquell text.

I la primera cosa que en podem dir, coneixent com ara coneixem les idees de fra Francesc Eiximenis, és que difícilment es podria trobar un escrit més allunyat de la manera de pensar del teòleg gironí els anys 1378-1380. Podem afirmar amb rotunditat que, davant el Cisma d'Occident, el teòleg Eiximenis no es rebaixà mai a fer de propagandista d'una de les obediències, i molt menys de la d'Urbà VI, car mentre ell regnava com a papa a Roma, el teòleg digué ben clar que «huy en Roma no ha papa». Ell fou conscient d'allò que significava el Cisma, però es contemplà la situació des de l'altura dels principis, ja sigui dels teològics, ja sigui dels que formulen les cinc etapes de qualsevol situació humana col·lectiva, de cap manera no homologables amb les elucubracions «trinitàries» de Joaquim de Fiore, ni amb les profètiques dels «doctores modernos».

Del *DTSM*, en canvi, en podem fer dues afirmacions:

es tracta d'un text tot ell emmarcat en la polèmica que s'encengué en l'Església llatina després de les dues eleccions papals del 1378;

i es tracta d'un text tot ell destinat a propaganda a favor del papa de Roma, Urbà VI.

Sabem que els primers anys posteriors al 1378 foren de collita esponerosa d'escrits de propaganda: se'n poden distingir de dues menes: els de pura informació i els de tesi més o menys teològica.

Els de pura informació pretenien establir els fets de la primera elecció, tant en favor com en contra, i altra vegada podien pertànyer a dues branques, la privada i la pública. Pertany a la privada, per exemple, la lletra de l'infant fra Pere d'Aragó al cardenal Bertran Atger, recordada en la bibliografia inicial; les informacions públiques foren els repetits processos, que emprengueren diversos reis, Pere III el Cerimoniós entre d'altres, per escatir la veritat dels esdeveniments que emmarcaren l'elecció d'Urbà VI. El *DTSM* no pertany a cap d'aquestes categories.

En aquells moments conflictius hom se serví també del dret canònic i de la teologia a fi de demostrar l'encert o la veritat de la pròpia decisió

en la matèria. Indiquem, entre nosaltres, el *De moderno Ecclesiae schismate* del (o atribuït al) futur sant Vicent Ferrer. El *DTSM* seria un text paral·lel de l'acabat d'esmentar, ja que aquell era favorable al papa d'Avinyó i el *DTSM* al de Roma, tal com ja sabem. Fins i tot són semblants en el fet que un i l'altre són atribuïts a un mestre en teologia aleshores incipient de l'Orde de Predicadors i a un mestre en teologia que estava escrivint la seva primera gran obra, de l'Orde de Framenors; potser el mal pas d'aquest segon fou el d'atribuir a Eiximenis una doctrina que ell com a teòleg no podia acceptar i un partidisme pontifici, davant el qual era més que escèptic.

Preguntem-nos també qui és l'autor del *DTSM*. Només m'atreveixo a descartar dos noms: amb no total seguretat, el de l'infant fra Pere d'Aragó perquè, tot i ésser el cap de la facció urbaniana a la província franciscana d'Aragó, no sembla haver tingut la formació doctrinal necessària per combinar l'esquema joaquimita amb la situació introduïda pel Cisma d'Occident; i Peretto Malatesta, l'*abbas* Sitriensis, ambaixador d'Urbà VI davant Pere el Cerimoniós, perquè, jurista com era, no sembla l'home indicat per elaborar una doctrina amb un tan considerable percentatge *profetic*. També sabem els noms dels framenors catalans que eren considerats teòlegs seriosos, dignes de formar part de la comissió, que el qui aleshores ocupava el lloc d'inquisidor de la Corona Catalanoaragonesa, el provincial dominicà, Bernat Ermengol, constituï per demostrar que les acusacions de Nicolau Eimeric contra Ramon Llull eren mancades de serietat: eren els mestres Arnau Peregrí i Bernat Broll, i els franciscans Berenguer Llaquet, Guillem Aragó, Dalmau de Clascar i Joan de Peguera, entre els quals potser es podria trobar l'autor del *DTSM*.¹⁹

¹⁹ Els seus noms són coneguts perquè consten en l'acta de la Comissió Ermengol, integrada dins la coneguda com a *Sentència definitiva* a favor de Ramon Llull, darrerament estudiada per Jaume de PUIG I OLIVER, *La Sentència definitiva de 1419 sobre l'ortodòxia lul·liana. Contextos, protagonistes, problemes*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», XIX (2000), 297-388, en concret, 362. La dita operació inquisitorial, datada el 1386, es trobava dins el marc de la 'indiferència' de Pere III el Cerimoniós (per això l'inquisidor no era Nicolau Eimeric) i em pregunto si mestre Francesc Eiximenis no en formà part perquè ja era conegut que ell no era ben bé 'indiferent'.

No puc deixar, almenys d'esmentar, una darrera hipòtesi: la que l'autor del *DTSM* sigui idèntic amb el de la *Concordia seu Brevequium Novi et Veteris Testamenti* (publicat dins *Western Mediterranean Prophecy. The School of Joachim of Fiore and the Fourteenth-Century Brevequium*, Ed. by Harold LEE, Marjorie REEVES, Giulio SILANO (Studies and Texts, 88), Toronto, Pontifical Institute of Medieval Studies, 1989, XII i 348 pp.). Exclosa la simultaneïtat (els editors el dataren els anys 1351-1354: 161), l'única raó positiva per a atribuir-li el *DTSM* seria el fet que l'autor del *Brevequium* coneixia almenys una obra

En canvi, no em veuria amb el cor de descartar que el *DTSM* fos escrit per un falsari (o per un grup urbanista) que es volgués aprofitar de l'incipient prestigi de Francesc Eiximenis; les tres línies inicials resumint la doctrina de les tres lleis hi encaixarien i qui sap si, fins i tot, no són un indicador de camí.

I no puc deixar de fer-me una pregunta: la intenció principal del falsari que hauria pogut escriure el *DTSM* era la d'afavorir l'obediència romana o la de desprestigiar Eiximenis davant el rei Pere el Cerimoniós, en atribuir-li un escrit contrari a la seva «indiferència»? No sé si, més enllà d'allò que podia exigir la decisió del rei, a la província aragonesa de framenors es donà aquella situació d'indiferència que suara hom ha documentat fins i tot en moltes de les províncies italianes de framenors, segons A. EMILI, *Ludovico da Venezia*, dins «Dizionario Biografico degli Italiani», LXIV (2005), 448: «... molte provincie [franciscane] si mantennero neutrali» (entre Urbà VI i Climent VII). Existí també entre nosaltres, potser a Sant Francesc de Barcelona, algú que volgué promocionar-se davant el rei escrivint i atribuint a Francesc Eiximenis un text que, pel fet de prendre posició (i de quina manera!) a favor d'un dels dos «papes» i contra la «indiferència» reial li havia de desplaure profundament? No puc fer res més que formular la pregunta, incapaç de respondre-hi. Seria el de fra Bernat Broll un nom possible?

RESUMINT

El tema de l'autenticitat eiximeniana del *DTSM* crec que es pot resumir en aquestes dues consideracions, concentrades en frases del mateix Eiximenis:

Ell només basa la seva reflexió en la gran doctrina teològica de les successives tres lleis de Natura, d'Esriptura i de Gràcia, sense cap concessió a la versió joaquimita dels successius temps del Pare, del Fill i de l'Esperit Sant.

Francesc Eiximenis evita les interpretacions transcendentals, que fan intervenir l'anticrist, col·loca els inicis del Cisma d'Occident dins la

de Joaquim de Flore, la *Concordia* i, per tant, tenia obert el camí vers la teoria dels tres estats del món; i si l'autor del *Breviloquium* féu deixebles, el del *DTSM* es podria trobar entre aquests.

perspectiva de les cinc etapes de tot esdeveniment intramundà i deplora que pel fet del dit Cisma, l'Església es trobi al punt més baix de les dites cinc etapes, el de la seva «dejecció».

L'autor del *DTSM*, per contra, després d'haver donat la pista de les tres lleis, l'abandona immediatament i es dona a la versió joaquimita d'alguns moderns.

L'autor del *DTSM* col·loca els primers moments del Cisma d'Occident en la perspectiva transcendent dels judicis-càstigs de Déu sobre la humanitat, que li fa pronosticar una imminent actuació punitiva d'un anticrist secundari, però no per això menys terrible.

Diguem-ho en dues frases: «Aquí [en Roma] no ha papa huy» (cap. ccxi); i «no creu que sia ver» (cap. ccxv), que tot canviï de sobte cap als darrers anys del segle XIV, contra allò que pronosticaven tants i tan importants «profetes»; per contra, «esperam auer pijor sens comparació» (cap. ccvii), perquè el redreç de Roma hauria d'ésser el resultat del redreç del poble, i Urbà VI no podia pas ésser el Papa del qual hom podia esperar-lo, car en ple pontificat seu, la «dejecció» era més profunda que mai.

Barcelona, Pasqua Florida 2008.

APÈNDIX I: CAPÍTOLS SOBRE LES TRES LLEIS

[f. 130a] *Capítol CLXXXVIII^o: com tot lo poble de Déu, qui ha viscut sots les dites tres leys, és appellat vna església e vna esposa de Déu*

Jatsia enperò, que lo poble de Déu aia corregut sots les dites tres leys, emperò totes aquestes [tres exp] leys han feta vna matexa església, axí com moltes nacions fan vn Regne e axí com molts ays(!) fan vna [d *canc*] edat e diuerssos graus de cleracia estan en hun home tot sol, axí com veus que un preuere mateix és qui primerament és acòlit e puys sotsdiacha e puys diacha e puys preuera ensemps, axí que vna matexa església és estada sots diuersses [leys exp; te|m]ps *al man add int lin*] e diuerssos temps. E aquesta vnitat és en l'església per rahons e coses diuersses.

La primera és per vnitat de fe, car totes les tres leys han cregudes vnes matexes coses, qui són les principals en nostre crehença; no dich pas que agen cregut articles en egual nombre, car més n'à creguts la Ley d'Esriptura [f. 130b] que la Lig de Natura e la Lig de Gràcia més que la Lig d'Esriptura. Axí com les reuelacions de Nostre Senyor són estades més fetes segons que lo temps més anaua auant, axí com appar en lo segon capítol, hon totes les tres Leys han cregut fermament que és hun Déu e aquell ésser creador de tot lo món e retribuïdor nostre final. Car, segons que diu sant Pau, *Ad Ebreos*, capítol XI°, açò coué a creure ha cascú de nessesitat qui ve a la fe cathòlica. Ultra açò, cascuna d'aquestes tres leys han cregut com article necessari a ssalut dels hòmens, qui són estats en via de saluació en aquelles tres Ligs, que hun hom deuia venir, en lo qual e per lo qual los hòmens del món aconseguirien saluassió.

E açò diu aquell gran doctor Vgo, *De sacramentis*, parte X^o, capítol VIII°, per què diu l'apòstol *Ad Hefesios*, IIII°: «Vnus dominus et vna fides», ço és, hun és lo senyor, e per tal solament és vna fe estada tostemps, aquella que lo seu poble ha aguda en ell; e la *Glosa* diu aquí mateix que per tal diu l'Apòstol aquí què és sola vera fe, car vna matexa cosa és aquella en què crehen tots los feels, ço és en aquell senyor; jatsia que d'ell crehegam diuerssors articles d'aquesta vnitat. Emperestirs auem queucom tocat damunt en la exposició de la terça part del [...] difinició de xrestianisme, en lo [...] capítol, per què açò qui assí fall, aquí ho pots veure.

La segona cosa que ha feta aquesta vnitat de la sancta església del començament del món fins assí és vnitat d'esperança en sol Déu, per tal, diu Dauui en lo *Salm* LXI aytal paraula a tota la multitut dels elets, qui són estats e seran del començament del món fins a la fi, axí: «Sperate in eo omnis congregacio populi, effudite(!) coram illo corda uestra, quibus Deus adiutor noster in eternum», e uol aytant dir: «Vosaltres, congregació de tot lo poble elet de Déu, qui fos ni sots ni serets del començament del món fins a la fi, tots aiats esperança en nostre Senyó Déu, declarats-li vostres coratges e demanats-li tot ço qui us és necessari, car ell és estat e és e serà enpertostemps lo vostre ajudador». E per tal diu [130c] de ssi mateix la sauiesa de Déu, *Ecclesiastici*, XXIII°: «In me omnis spes vite et virtutis», co és «en mi, deu ésser tota vera esperança de auer vida perdurable e de obtenir tota virtut e gràcia», car en mi és de dar he a qui-m plau.

La terça cosa qui fa aquesta vnitat és la sanctedat e la caritat dels sats (!) del començament del món fins a la fi. Car caritat aytant vol dir com cara vnitat: ara és axí que la pus cara vnitat qui al món sia és aquella dels sants, per tal com aquella los fa vna cosa per vera amor ab Déu e entre ssi mateix, e com per null temps no fos, après aquell sant Abel, que lo món no agués sanctes persones ligades entre si mateix per aquesta amor e caritat entre ells cotinuada(!) tostemps ne aurà fins a la fi del món, segueix-se que la sancta església, qui comença en lo començament del món en aquell sant Abel e ha corregut sots tres leys en diuerssos temps, com dessús és dit, posa sant Gregori en lo començament de la exposició qui posa sobra lo euangeli de Septugèsima, hon diu així: «Quis vero patrisfamilias similitudinem rectus (! rectius?) tenet quam Conditor noster, qui regit quod condidit et electos suos sic in hoc mundo possidet quam subiectos dominus in domo, qui habet vineam uniuersam, videlicet ecclesiam, qui ab Abel iusto usque ad vltimum electum, qui in fine mundi nacturus est, quod (! quot) sanctos protulit quasi tot palmites misit», e uol dir aytant que «no és negun, qui mills puxa ésser dit pare de moltes companyes, que nostre Senyor Déu, qui regeix aquells que ha fets, axí com si'ls tenia subiugats en vna casa. Aquest Senyor és aquell qui ha vna vinya e aquesta vinya és la sancta església, qui és aiustament dels feels, qui comença en aquell sant Abel iust e durarà fins al darrer iust qui nexerà, fins a la fi del món. E per ço pot ésser dita vinya, car aytants temps ha aguts com són los sants que aquesta sancta església ha produïts del començament del món ençà».

En les quals paraules clarament podem entendre com de Abel, fill de Adam, qui fon en lo comença-[f. 130d]-ment del món, fins al darrer elet, tots elets qui són estats ni són de present ni seran fins a la fi del món, tots són vna església per continuació de vna fe e de vna esperança, de vna caritat, qui és estada e és e serà en tots, jatsia que los dits elets segons diversos temps sien estats sots diuersses leys; en aquesta mateixa vnitat ffon encara testimoni, vnitat de la ciutat e del loch, en lo qual la dita vnitat és[s?] sots Ley de Natura consecrada, sots Lig de Scriptura altament conseruada, sots Ley de Gràcia marauellosament declarada, car deus saber que la vnitat de la ciutat de Iherusalem és aquella mateixa ciutat, qui en temps de la Lig de Natura estech per aquell marauellós Melchicedech, rey e sobirà sacerdot de Déu totpoderós misterialment hedificada e-n aquell mateix loch, hon ella és hedificada, estech per lo gran e místich sacrifici de Abraam, gloriós patriarcha, altament en esperit consecrada e glorificada, après aquella ciutat e loch estech per nostre Senyor Déu elegit, axí com especial habitació hordonada e de tot lo món singularment eleta ha ésser cadira principal en doctrina de sciència de la Ley escrita e en coronació dels reys e en domicili dels sobirans bisbes e en temple a Déu singularment de tot lo món elet a ffer los sants sacrificis a ssalabració de la sua laor per los legals sacerdots e leuites.

Per què, plach al Senyor beneyt per ensenyar la damunt dita vnitat de vna església per aquesta vnitat de loch, aquí mateix primerament fundar la sancta Religió xrestiana e açò primerament honrant la ciutat dita e loch per la sua sancta prehicassió e per la sua alta virtut ensenyada en còpia e multitud de miracles infinits, axí mateix per la sua mort sagrada que aquí li plach pendre. E encara li plach aquí trametra lo Sant Esperit en lo senacle, hon auia instituïda la consecració del seu preciós cors, e uolch que los sants apòstols aquí mateix prehicassen la veritat de la santa fe xrestiana, e volch que fos conseqrat per la sanch d'alguns dels primers

fundadors dels xrestians; après, ací mateix, axí de sat (!) lacme menor, bisbe d'aquella [f. 131a] matexa ciutat, e de sant Esteue gloriós e prothomàrtir, e de molts d'altres, qui serien lochs (!) de comtar; per les quals coses appar com lo Senyor nos ensena figuralment la vnitat d'aquesta sancta església, per la qual vnitat aquest loch que axí elegí hun mateix com a radical d'aquestes tres leys beneytes, segons que appar per ço qui dit és.

E pots veura encara, attenant sobra açò qui dit és, pençant com la dita Lig de Natura, axí com de la pus acceptable segons diuinal inspiració, elegé lo dit loch segons que spiritualment nos dóna entendre los grans actes que aquí feren los pus assenyalats dos patriarchas, que Lig aquella ach après Adam; e la Lig de Scriptura, aquell mateix loch ha agut per especial inspiració de Déu, segons que prouen les obres que aquí ha exigides e són damunt dites. E axí mateix la Lig de Gràcia, per les rahons al·legades, que hac tot son principi e començament d'aquesta matexa vnitat de vna església xrestiana; ffa encara testimoni l'Esriptura per diuersses figures quant lo Senyor, parlat(!) a la sua Església tota, Ell la appell vna coloma, vna amiga, vna esposa, axí com appar en los *Càntichs* de Salamó; figurant axí mateix la vnitat de la sancta església ensenya-le-ns per vna archa de Nohè en la segona edat del món en temps de Natura. E en temps d'Esriptura per vna altra archa qui's appelle la archa del testament; e en temps de Gràcia per vna dona cuberta del sol, qui tenia los peus sobra la luna e sobra son cap corona de xii esteles, *Apocalipsis*, XII°.

La quarta rahó assignen alguns de la vnitat d'aquesta fe, qui és rahó dels passats e presents, e és aquesta: car vna matexa és la rahó, per què los sants passats àn crehegut en Déu e aquella per què nós hi creem, és reuerència de la primera veritat, qui és nostre Senyor Déu, per honor del qual nós crehem de grat tot ço qui-ns és proposat per ell per ell e y enclinam lo cap ab eficàssia, axí com aquells mateix se feren; ssi aquesta rahó és bastant ho no, no me'n cur; basta que diga en aquesta part ço que los sants dien, dels quals és dessús dit que han parlat per inspiració diuinal e del Sant Esperit. Emperò per tal [f. 131b] quant d'aquesta vnitat auem a parlar deíus diuersses vegades, axí com les matèries ho requeren, especialment en lo quint libre, quant parlarem de la matèria de la Sancta Fe cathòlica, per tal de present basta ço que dit auem.

◦ ◦ ◦

[F. 131d] *Capítol CCI. Com tota la església dels feels rahanablement comença en Abel*

E ací attén com la sancta mare Església rahanablement comença en Abel, car rahó dicta que en tan excellent nau d'aquest tan perillós golf com és aquest d'aquesta vida, deg auer fort nobla proa aquell gloriós Abel, axí com aquell qui fon posat en la primera part de la església, axí com la proha és la primera part de la nau. Aquest porta primer la senyera de tota perffecció per tal que donàs al[s] hòmens següents eximpli de acabada sanctedat. D'aquest dien los sants que fon príncep de tota la humanal [f. 132a] iustícia, per tal quant fon primer sacerdot e primer martri e primer verge, en les quals coses està tota alta justícia.

Ell fon figura de la mort de Jhesuchrist, lo sacrifici del qual plach molt a Déu e per la amor del qual Déus hahirà e malahí aquell maluat Chaïm, qui-l aucís; lo qual Abel,

per tal quant era tant bo fon .C. anys plorat per lo seu pare Adam e per la sua mare Heua, en tant que per açò proposà Adam, segons que alguns dien, que ia més puyes ne engenrar ne conèixer carnalment sa muller Heua ne-s aguera fet lo contrari sinó per tant car nostre Senyor Déu li manà que engenràs e multiplicàs a la natura humana.

Lo terç dupte²⁰ qui-s pot moure sobra aquell mateix capítol, sí és: com és veritat que més coses creegan los feels ara que no feïen en la Lig de Natura e d'Esriptura. Responch en aquest dupte e dich que ço que proposa és que més coses credibles apparen sots la Lig de Gràcia que sots la Lig de Scriptura ne de Natura. E acò appar que és de fet ver per la multiplicació dels articles, la qual és en la Lig de Gràcia maior que no fon en les altres passades. Car als entichs de les dites primeres dues leys bastaua de Jhesu Xrist creure que vendria com a Ssaluador. E ara la sancta església creu-ne innumerables veritats posades en los sants euangelis e especialment ne creu xiiii articles dels formats en lo *Credo in Deum*, qui és en lo símbol ecclesiàstich, qui tots dies se diu en la sancta mare església. E deus saber que tots los dits articles se contenen amagadament e comfusa en la Lig d'Esriptura, axí com poca roda enmig de gran roda, segons que en esperit vehé *Hezetchiel* e posà-ho en lo primer capítol de son libre.

Lo quart dupte sí es, com se pot fer que la nostra fe e crehença sia vna ab aquella de la Lig de Natura e de la Lig d'Esriptura, com aquells primers agen cregut ésser esdeuenidor ço qui nós crem ésser passat. Dien ací los sants que ia per axò no està [f. 132b] que la sancta fe no sia vna, car axí com yo per hun mateix voler vull ara adorar Déu en diumenge, per aquell matex voler, jatsia primerament volgués en present e après age vulgut en passat. Semblant (mateix *exp*) appar açò en aquest eximpli, car per vna matexa fe puch voler que lo iuy final sia ara faedor e quant sia fet, que-l vulla ésser fet en passat, axí mateix és en nostre propòsit. Car iatsia que los Pares del Vell Testament creguessen que lo Redemptor deuia venir e puyes, quant lo veren, per aquella matexa fe cregueren que ia era vengut; ho certa cosa és que madona sancta Maria, qui creech primerament lo Saluador ésser esdeuenidor e puyes lo crech ésser vengut ia, per axò no mudà de creença ne axí mateix los altres, qui primerament lo esperaven e puyes lo veren present, axí com Josep e Symeon e Anna profetissa e molts d'altres.

APÈNDIX II: CAPÍTOLS SOBRE ROMA O JERUSALEM

[f. 139d] *Capítol ccx: Que Roma no dega ésser cap de Xrestientat*

Contra la segona dignitat, qui posa que Roma és constituïda cap de xrestientat, fan alguns aytals rahons:

²⁰ Els dos primers dubtes són exposats en el capítol cc, *Com fou necessari a saluació a tots los passats de la Lig de Natura he d'Esriptura auer fe e crehança en Jhesu Christ*, f. 131d.

primerament, que mill couenia a la ciutat de Iherusalem ésser cap de Xrestientat per reuerència de nostre Redemptor, qui aquí prehicà e morí e fon (*corr* fom) natural de aquell poble segons la natura [f. 140a] humanal e per moltes altres dignitats, que la dita ciutat ha en si per rahó del sacerdocí e del Temple, qui era aquí e la habitació e coronació del rey, qui's fahia aquí. E per tal com era ciutat per Déus elegida axí com appar en lo terç *Libre dels Reys*, en lo xiè'n capítol e en lo segon *Libre del Peralipemenon*, e en lo viè'n capítol; e axí mateix, posada al mig de la terra habitable, axí com appar en lo vèn capítol de *Ezetchiel*, per la qual cosa en especial és mils disposta ha ésser cap del món que no Roma, e pus ho purna(?) en satisfer en cascuna part que age mester a recórrer a la ciutat capital del món; per què appar que mills couenia ha ésser Jherusalem cap del món que no ha Roma, la qual cosa és contra la segona dignitat allegada.

La segona rahó és aquesta, car Roma és poble de tan mala gent que al món non ha semblant en malícia. Ara és certa cosa que lo cap espiritual de algun gran estament deu ésser fort exemplar e sens tota malícia; per tal diu Plíius que en figura d'aço ha hordonat Nostre Senyor Déu que lo Rey de les abelles no age'n fibló, ha donar ha entendre que d'allà d'on ix regiment, d'aquí deu ésser fora tot verí de malícia. E que aquests Romans sien axí maluades gents prouen-ho alguns per següents motius:

e primerament dien que dóna ha entendre lur malícia la interpretació de lur nom, car 'Romanus' uol dir tant (*corr* ahtant, *exp.* ah-) com aquell qui és molt alt e fort honrat e cridant alt; e aytals cuyden ésser los Romans, car, segons que aquests dien, sens vergonya confessan que ell(!) són los pus generosos hòmens del món e són sobiranament disposts a comoció e a crits e a ffer hun avolot soptós ha hun gran senyor e ha tot ho, qui no lus consenta a llur voler, axí com tot dia pots veure e hoir per experiència;

lo segon motiu de la lur [f. 140b] malícia si és car dien que la lur composició del lur nom és fort ministerial en significar mal, car aquest vocabla Roma, si al reuers lo ligs, vol dir amor; per què, assats nos dóna entendre lo nom aquest que ells són contra amor e reuerssegats d'aquella e sens neguna carità e ab fort poca e per consegüent no són hòmens de neguna valor;

lo terç motiu si és en les maluestats que han fetes, car los Romans sentenciaren Jhesu Xrist Salvador a mort e-l crucificaren de fet e-l perseguiren ccc ayns en los seus membres, ço és infinits cristians, que marturitzaren per tot lo món per lo nom de Jhesu Xrist;

lo quart motiu sí és car la senyoria dels Romans ç'appellaua antigament per lo iuheu 'Regnum nequam', ço és 'Regne piior que tot altre', la qual cosa no fora, si qualque pauitat (!) no y sabessen piior que en neguna altra terra;

lo quint motiu sí és, car sant BERNAT escriu a papa Eugeni, (e creu que sia en lo quart libre [*De consideratione*] en lo primer capítol, e diu axí: «Ante omnia sapientes sunt Romani ut faciant malum. bene autem facere neciunt, invidi celo et terre. utrique iniecerunt manus, impii in Deum, temerarium in sancta, cediciosi invicem, emuli in vicinos, inhumani et extraneos, quos neminem amantes amat nemo, et cum timere ab omnibus ut omnes timeant est necesse; hii sunt qui subesse non sustinent, preesse semper volunt, prodesse vero non norunt, superiores infideles, inferioribus inportabiles; hii inverecundi ad petendum, ad negandum frontosi; hii inportuni ut

accipiant, ingrati ut acceperunt, locuntur lingam suam grandia loqui, cum operentur exigua, largissimi adultores et mordassimi detractores, simplissimi dessimulatores et malignissimi proditores. Hec ille»;

e uol dir sant BERNAT que los Romans són maluada gent, axí com veuràs si atens als lurs grans defalliments e diu que «aquests han estússia e sauiesa diabòlica, si no·ls serueix sinó a fer mal, car negun bé no saben fer; són hòmens sobiranament enveiosos contra cel e terra, ço és contra tot lo món aparellats que en cascun posassen les mans si·ls era permès són a Déu fort irre-[f. 140c]-uerents, temeraris contra los sanctuaris, entre si mateix tostemps bregosos, inportables ha lurs vehins, hòmens sens pietat als estranys, negun no amen ne negun no ama ha ells e per tal com desigen ésser temuts per tothom, vol Déu que ell(!) agen a tembre tothom. Aquests no saben ésser súbdits, tostemps desigen senyoria, no saben a res profitar, a llurs maiors són desleals e inportables a llurs súbdits, a demanar res són desuergonyits, ha denegar han la cara ferma, són inportuns ha demanar, són desconexents a tot seruey, qui fet lurs sia, iacten-se tostemps e·s loen e parlen com ha hòmens de gran dignitat, com no sàprien fer res de bé, hé prometen largament e paguen e serueixen dolentament e mesquina, són grans legoters e sobirans murmuradors, fenyen-se bons e simples e són grans traydors».

* * *

[f. 140c]. *Capítol ccxi: Qui prova e aduu altres rahons que la dita ciutat de Roma no dega ésser cap de Xristiendat*

Ueges axí mateix, dien los dessús dits, què·n diu sant AGUSTÍ en lo quint libre de la *Ciutat de Déu*, en lo XIIIÈN capítol, hon diu que los Romans són hòmens cobeus, especialment de auer honor e de ésser loats en diuersses maneres, qui és senyal de gran supèrbia.

Item, veges què·n diu sant GREGORI, *Sobra Ezetxiel*, en la segona part, en la omèlia XVIIIÒ e XVIIIIO, e veuràs com se concorda ab los dessús allegats.

Item, fama és comuna per tot lo món que són gent miserable e de [?] bé e que·s presen de linatge, com sien hòmens arrodoladissos, aiustats de diuersses parts del món, que no poden al·legar pare ni mare ne grans raïls de lurs linatges, e qui no poden soferir senyoria, ne dupten posar la mà en grans senyors, hòmens avolotadors, axí com dit és dessús.

Per rahó d'aquestas tantes coses, misèries e peccats, lus són prophetats grans mals, car d[i]u lo propheta d'ells prophetant que com les altres gents del món agen en temps passat destrouïdes, que aytantbé seran ells finalment destrouïts.

Item, per aquesta rahó han ells perdut [f. 140d] tant de temps la presidència esperitual e temporal, car aquí no ha papa huy ni enperador ne neguna persona de pes, axí com solia; e axí com ho auia prophetat loatchim, com dix que per los peccats dels Romans perdrien la cort apostolical per LXX anys, en lo qual temps ha estat ia la dita cort Romana e lo papa en Auinyó, axí com recompta sant GREGORI en lo segon libre del seu *Dialogorum*; lo dit de sant BERNAT dix axí: «Roma no serà axí de tots punts destrouïda per enemics, mas per tempestats e trons e treballs e per terratrèmols esuahida caurà e·s abaxarà fort».

E diu aquí sant Gregori que açò apar ia ésser fet, car los murs e cases de Roma són caygudes e les esglésies enderrocades, hoc encara mal honrades per la malícia de les gents, car tants de ladres hi ha que negun altar no y pot estar cubert ne negun santuari ab honor.

Per totes aquestes coses appar gran merauella per què la sancta religió xrestiana ha elegida aquella ciutat, com ne age moltes de millors e en millors gents e pus deuotes e de maior reuerència.

* * *

[F. 140d] *Capítol ccxii: Qui, responent a les dites rahons, premet hun preàmbol necessari al propòsit*

Responent en aquells motius, pos primerament algunes proposicions.

E la primera és aquesta, que los fets e les hordinacions de nostre Senyor Déu basta a casquí que Ell ho man e ho vulla. Aquesta proposició posa lo MESTRE DE LES SENTÈNCIES en lo primer libre, en la fi, hon tracta de la voluntat de Déu, que negun no deu dir per què Déus vol açò ho allò, que basta saber que lo Senyor ho vulla de fet. E podem-ne assignar aytal rahó: car, com nostre Senyor Déus sia pura e infinida sauiesa essencialment, en tant que és cosa impossible que Ell pogués errar, per tal deu a casquí bastar que Ell vulla la cosa e no deu demanar la cosa ho rahó vltra per què la vol, pus que és cert que no vol sinó ço qui és pura justícia.

La segona [f. 141a] proposició és aquesta, que nós sabem bé de tot cert que mosényer sant Pere, per inspiració del Sant Esperit, ell elegí la ciutat de Roma per seu sua especial e de tots los vicaris de Jhesu Xrist qui vendrien aprés d'ell, en ta[n]t que som certs que no per auctoritat humana mas per auctoritat diuinal l'Església Romana és posada sobra totes les altres esglésies xrestianes e pobles e nacions, axí com ho proua GRACIANUS en lo *Decret*, en la distinció XXIª, en lo capítol *Quamuis*, e en distinció XXIIª en lo capítol *Sacrosancta*; per què, sàpies que si negun temeràriament creurà l'Església de Roma ésser cap del món de fet, és heretge, axí com apar en lo *Decret* en la XXIIª qüestió, en lo capítol *Ommes*. D'açò, axí mateix, pots veure moltes probacions en aqueix mateix libre en la XIIª distinció, en lo capítol *Preceptum*, e en lo capítol primer e segon. D'açò, axí mateix trobaràs moltes coses a propòsit en la XVIIIª distinció, en lo pàrraf qui comença *Memòria*.

[F. 141a] *Capítol ccxiii, Qui proua que Roma dega ésser cap de xrestientat*

E iatsia que la ordinació del Saluador e de monsényer sant Pere e de sos vicaris sia estada soficient causa per què Roma sia cap de xrestientat, emperò podem-ne assignar algunes altres rahons, segons que la bonesa de Déus inspira.

La primera és aquesta: Segons que auem *Prouerbiorum* XVIº, totes les coses que nostre Senyor Déus fa, Ell les hordona principalment a la sua glòria e honor, axí com

dicta justícia; e hauem-ho a prouar en lo quint libre. Ara, certa cosa és que entre les altres coses qui ns informen ha lahor e temor de nostre Senyor Déu, sí és com vehem que Ell abaxa e aterra les coses altes e rebel·les e les posa tots(!) los peus de les coses simples e dels pobles, qui hamen e temen a Ell.

Sabem axí mateix que entre tots los imperis e senyories passades, l'imperi de Roma és estat [f. 141b] maior, axí com apparrà en lo viiè libre quant parlarem de la vii0 edat: que, donchs, nostre Senyor Déus, per prehicació dels hòmens simples e sens letres, axí com eren sant Pere e sant Pau, age aquella ciutat tan famosa e tant gran conuertida e abaxada e sotsmesa a llur doctrina e als lurs peus, segueix-se que en açò nostre Senyor Déu mostre més son poder e son saber que si agués altre ciutat axí conuertida e tirada. Rahonable cosa és, donchs, que la ciutat, per la conuersió de la qual cosa és més Déus honrat e qui més ensenya al món son poder e son saber, que aquella fos principal e cap de tots los fills de Jhesu Xrist, ço és de tota la sancta religió xristiana.

La segona rahó sí és aquesta, car aquella ciutat deuia ésser cap de Xrestientat, la qual Déus ha elegida sobra totes les altres a donar testimoni de la sancta fe cathòlica per vies de sobirana veritat e de heficàssia, com aquesta sia estada Roma, segons que appar per escampament de sanch gran, aquí fet en temps de la persecussió dels sants martris. E per lo gran exalçament del nostre cap Jhesu Xrist, lo qual fon fet en lo temps de la conuerció de Costantí emperador e per la gran doctrina e lum que lo món n'à rebut, axí per los sants apòstols, monsényer sant Pere e mosényer sant Pau, qui aquí prehicaren, com per molts sants doctors e prehicadors de la sancta fe cathòlica, e per molts sants pares qui aquí ha aguts, e per infinides sanctes persones qui d'aquí són exides e qui d'aquí per diuersses maneres il·luminaren lo món, par que aytal ciutat deuia ésser cap de xrestientat segons iuï de bona rahó, més que neguna altre.

La terça rahó és aquesta: tal deuia ésser la ciutat que fos cap de xrestientat que tot piedors visitador d'aquella se'n tornàs d'aquella tot mudat e alterat e feruent en la amor de Déu. Com, donchs, cascun romeu qui la veïa e veïa aquí los senyals d'aquella tan gran senyoria com era dels emperadors passats, e veïa [f. 141c] en diuerssos lochs les idoles que adorauan, d'on tot lo món era prouocat ha ydolatrar; e que vegen aquí mateix los lochs hon los sants martris prengueren tants martiris e soferiren tantes penes per reprovar la seguedat dels ydolatres e per aprovar la vida xrestiana e per donar glòria a Déu e ha manifestar la excel·lència de Jhesu Xrist, en confessió del qual moriren deuotament. Per les quals coses tot coratge deu ésser fort encès a retre gràcies a Déu, qui per tant gran escampament de sanch ha axí tota ydolatria destruïda aquí e après per tot lo món, qui tant gloriós màrtir ha aquí coronat per glòria de martiri. E deu auer aquí gran deuoció axí com a loch especial, que Déus ha elegit a tant gloriós acte e a tanta sancta obra com és fundar la sancta fe xrestiana e destruir ydolatria e infinides altres maluestats: per què, segueix-se que aquesta aytal ciutat dech ésser cap de Xrestientat mills que altra.

La quarta rahó és aquesta: a negun loch no pertanyia tant ésser cap de xrestientat, com en aquell del qual tota xrestientat ha agut principi e rayil e

començament e perseverança. Com, donchs, aquest loch sia estat la ciutat de Roma, axí com appar, si attens en açò qui dessús és dit, donchs a Roma se pertany mills que a tot altre de ésser cap de xrestientat.

La quinta rahó sí és car Roma, qui era cap de pecat e de ydolatria sia de Jhesu Xrist e cap de xrestientat, açò ensenya nostra Senyor Déu, del qual parteix tot bé e tota gràcia e tota la conuerssió dels peccadors, maior pietat e maior misericòrdia e maior bondat que de conuerssió de negun altre loch. Com, donchs, presència excessiua de la pietat de Déu sobra algun loch sia argument eident de dignitat e excel·lència d'aquell loch, segueix-se, donchs, que aytal loch és pus digne de ésser habitat e honrat e posat al cap dels altres que tot altra loch, e aquesta és la ciutat de Roma.

La sisena rahó és aquesta: aquell loch mereix e deu ésser posat cap de tots los altres, qui és tostemps estat ab Déu pus ligat per vera fe e amor sencera. Açò appar per Jhesu Xrist per eximpli, [f. 141d] car, per tant com Abraam ach especial fe en Déu fon fet patriarcha e cap dels iuheus, e per tal com Jherusalem tant de temps hac en si lo temple de Déu, fon fet cap del poble de Israel, e per tant com lo pobla d'Israel fon a Déus diputat per espescial servey e amor, li promès Déu que si lealment li anaua, que Ell lo posaria tostemps al cap, axí com appar *Deutero XXVIII*^o; e per tal sant Pere amà més Jhesu Xrist que los altres, fon fet cap de la sancta mare església, segons que appar a *XXI* capítol del *Euangeli de sant Iohan*; donchs, tostemps que que(!) despuy que monsényer sant Pere e monsényer sant Pau foren en Roma, agué e ha aguts dins en Roma leals seruidors de Déu, alguns qui agueren ssencera fe e amor spiritual a Déu, no contrestant que Grècia e Iudea e d'altres falsseïassen a Jhesu Crist, e null temps la dita ciutat no fon desemparada de tots punts per persones sanctes. Donchs, aytal ciutat mereix que sia feta cap de totes les altres ciutats del món.

La setena rahó és aquesta: certa cosa és que aquell mereix ésser cap dels altres tots qui tots aquells qui-l vehen e-l penssen amena e aporta en gran admiració de la bonesa de Déu e a gran amor a Ell e als seruents a gran deuoció e a feruor de pura dilecció sua. Com, donchs, tostemps la ciutat de Roma sia estada aytal, segons que appar primerament en la passió dels martris, qui era axí feruent en ells e miraculosa, que tiraua los sants xrestians de diuersses parts del món a pendre martiri per amor de Déu, axí com legim per tot l'any en les lurs istòries e festes. Ítem apparech açò mateix en temps de pau de la església per gran deuoció, qui aquí comencà, car aquí-s féu l'ofici diuinal romà, qui per tot lo món se diu; aquí ha aguda rahil tota deuoció e tot bon xrestianisme, donchs aquí dech ésser lo cap de xrestientat; per què d'aquesta aytal ciutat pot ésser abtament dita per nostre Senyor Déus la paraula, qui és a *XXI* capítol de *Ysayes*, qui diu axí: «Babilon dilecta mea posita est mihi in miraculum, pone [f. 142a] mensam et contemplare spectacula», quaix qui diga així: la ciutat qui primerament era la segona Babilònia, ço és Roma, qui «axí com ha Babilònia era plena de tota confusió e de tot pecat, ara est posada deuant tot lo món en gran miracle meu, ço és, que tot lo món pot dir que yo he feta en ella gran marauella» en quant he fet que ella sia cap del món e de xrestientat, qui tant de teps la ha perseguida. E he fet que aquí sia fet e montiplicat lo servey de Déu e hi abunde e abite e y regne

l'estament de xrestianisme, hon abondaua peccat e tota maluestat; per què's segueix aquí mateix bona doctrina per aquells qui en aquesta manera contemplan e pençen. E és aquesta pença, taula deuant tu, ço és pençar sobra les grans marauelles que Déu ha fetes e en aquesta ciutat posades. E les hobrs que Déu ha fetes tan altes sien a tu refecció e delit de cor, per què penca de cor en los espills que Déus t'à dats e miralls de la tua vida, ço és, en los sants marturitzats e qui han aquí ben viscut e de la feruor e fe e amor que deu auer tota persona xrestiana.

La VIIIª rahó és aquesta: segons los estròlechs, la ciutat de Roma ha per assendent e per senyoreiant lo signa de Leó, qui és lo pus feruent, e lo zodíach celestial, axí com ensenya lo sol quant és en ell, en temps de iuliol, en aquesta ciutat. Donchs per concòrdia couenia a declarar la feruor e amor del gran Leó del trip de Judà, Jhesu Xrist, qui per feruor de amor la féu hedificar en temps de *Ezetchies*, quant féu tornar lo sol atràs, VIIIº línies atràs, ço és, quant se féu menor segons la natura que prè, que'ls VIIIº hórdens d'àngels. Axí mateix per feruor de amor se ensenyà lo iorn de ssa natiuitat en lo cel en forma d'infant poch al príncep emperador de Roma, Octouità; e per feruor de amor li féu ensenyar ha Sibil·la que Ell era ver Déu, qui deuia senyoreiar l'imperi romà, axí com de fet fa huy e gran temps ha.

Aquesta, donchs, ciutat, deuia [f. 142b] ésser, donques, cap del poble xrestia elet d'aquest gran senyor, qui tanta amor li ha mostrada e ella axí mateix ha ell (*corr* ella *canc* -a); per què *Ysayes* mana especialment alegrar lo nouell poble que Déus elet, ço és, lo xrestia, quant veuria que la fortalesa dels gentils, ço és la ciutat de Roma, seria a Déus conuertida. Car diu que lauors se aiustaran (*corr* adiustaran *canc* -d-) ab Jhesu Xrist grans prínceps e grans clergues e grans pobles; e axí de fet appar ya huy per la misericòrdia de Déu e açò veuràs tot en *Ysayes*, capítol LXº, jatsia que sia estat posat en paraules amagades expostes deius en la fi d'aquest primer libre en lo capítol [.....]: per què, en tot açò pençant Leó papa, posa en lo sermó seu que legim lo dia de sant Pere e de sant Pau: «Isti viri, per quos tibi euangelium Xristi, Roma, resplenduit, et que eras magistra erroris facta es discipula ueritatis». Segueix-se tantost: «Isti sunt enim qui te in hanc gloriam provexerunt ut sis gens sancta, populus electus, ciuitas sacerdotalis (et *int lin*) regia per sanctam beati Petri sedem, capud totius orbis effecta, lacius presidens religione diuina quam dominacione terrena». Hec ille. E uol aytant dir a la ciutat de Roma, parlant d'aquests dos beneys apòstols, e diu així: «O Roma, aquests són aquells nobles barons, per los quals t'és estat preicat lo euangeli de Jhesu Xrist, e tu, qui eres primerament mestreja de error, en aquests que has hoïts, est estada dexebla de veritat. Aquests són estats aquells qui t'àn portada en aquesta glòria, que sies gent sancta e poble elet, ciutat sacerdotal e reyal, la qual és feta cap de tot lo món per la cadira de mosényer sant Pere, que has dins tu, e és per açò axí spiritual que més senyoreges per la religió diuinal e esperitual que no fas per la senyoria terrenal».

Per les quals paraules appar, e per les altres rahan dessús dites, que nostre Senyor Déus molt rahanablament ha instituit que Roma fos ciutat e cap de xrestientat.

[F. 142b] *Capítol ccxiii: Qui respon a cascuna de les rahons fetes contra lo precedent propòsit*

[F. 142c] Ara resta ha respondre a les rahons e motius fets damunt per lo contrari.

E com primerament arguex que mils coué a la ciutat de Jherusalem ésser cap de Xrestiadat que no ha Roma, aquesta és falça e deu ésser negada per consegüent; e com la proua per ço com diu que Jhesu Xrist hi morí, e axí de les altres coses que al-lega ésser honor, responch-te que aquest argument mills conclou lo contrari d'açò que vols prouar que no fa lo teu propòsit. Car si la ciutat de Jherusalem és estada per nostre Senyor Déus tant il·luminada tostemps mentre fon dels iuheus e tant despuys honrada per la visitació del fill de Déu, qui de lur carn e linatge era nat segons natura humana e qui d'ell a rrebre e del seu adueniment era largament informada per los sants prophetes e per sobirans senyals ha ells dats en la sua natiuitat e en la sua sancta prehicassió, e après en la sua reuerent mort; e açò no contrestant ells l'àn axí leuament auilat e mort e sos missatgers e prophetes perseguits e matats cruelment: digna cosa era que en detestació de llur crim no solament ells sien estats morts e perseguits e catiuats, ans encara lo loch e ciutat sia perpetualment desabitada.

E d'açò auem eximpli per eximplis e custumes ciuils, car poble rebel·le e obstinadament rebel·lant e repugnant a senyor e posant les mans en ell, no solament mereix ésser mort de dret, ans encara la llur ciutat e habitació deu ésser derrocada e abisada e desabitada perpetualment. E açò appar ha hull per entiga custuma en Ytàlia. Car, com algun comet algun crim contra lo senyor ho contra la comunitat, no solament és ponit en persona, ans encara li derroquen les cases perquè sien tostemps inhabitable.

Quina pena merexien axí mateix aytals segons les ligis ciuils, appar-ho en lo VIII^m llibre del *Codi*, en hun títol, qui s'appel·la *Ad legem Iuliam ma-[f.142d]-gestatis*, hon contra aytals se dóna pena capital fins a la terça o quarta generació. E aquesta sentència innueix lo Saluador, *Luce*, XII° capitulo. Diu aquí: lo piedors senyor quant vehé la ciutat plorà agrament e dix: «Ho mesquina de ciutat, que temps vendrà que los teus enemichs te assetjaran he-t enderrocaran en tant que no romandrà en tu pedra sobra pedra, per tal com no has conegut la visitació que Déus t'auia feta, trametent-ta lo seu fill il·luminant a tu». E açò vol dir *Daniel*, capitulo VIII°, quant dix que Xrist morria en la .LX. e segona setmana ho dómada; e après tantost dix que la ciutat seria guastada per lo duch qui vendria, ço és per Tit e Vespesià. E après dix que lo poble qui lauors negaria Xrist no seria pus d'aquij auant, ço és, negun estament ne reputació, e aquesta pena lus duraria fins a la fi del món.

E aquesta pena en especial lus era prophetada per *Ysayes* en lo primer capítol de son llibre e per altres diuersors prophetes, que la ciutat de Jherusalem, regne e terra lur seria deserta tot e inhabitat axí com fon lonch de temps après la invasió que·ls feren Tit i Vespesià.

Poden assignar encara algunes rahons per què no plau ha nostre Senyor Déus que la ciutat de Jherusalem après tants mals qu'è fets, sia cap de xrestiadat, ans aquesta dignitat age altre ciutat:

La primera sí és, car en lexar caure e venir a menys aquella ciutat de Jherusalem eleta, dóna entendre nostre Senyor Déu que no ame los lochs sinó per amor dels habitants, pus que veu que los habitants li són excessivament desconexents no presa molt donar los habitants ab los lochs ensemps, tot a no res, axí com de fet ha fet dels iuheus e de moltes altres nacions e regnes e imperis.

Pories ací dir que si aquesta rahó val res, axí ben conclou contra Roma com contra Jherusalem, car com Roma aia axí mateix fets innumerables mals ha xrestians en temps dels martris, segueix-se que Déus axí mateix [f. 143a] la dege discipar ella e sos habitans axí com Jherusalem e per consegüent no deu ésser cap de Xrestientat.

Responch-te en aquest argument e dich-te que no és semblant rahó de Jherusalem com de Roma, car Jherusalem ço que ha fet contra lo Saluador e los prophetes ho ha fet per pròpia malícia, qui planament no-s pot escusar en quant per les escriptures e per los grans senyals e per les altres moltes coniuñctures ha ells donades per nostre Senyor Déu podien veure qui era Jhesu Xrist e la sua doctrina. E axí mateix qui eren ne que dehien los sats(!) prophetes que Déu lus trametia, mas no podia conèixer Roma, com fos ydòlatra (*int lin*) e no agués escriptures ne les altres grans ajudes que hauien los iuheus e per la gran ignorància que hauien los Romans, los escusa e, si no de tot, emperò escusaua-los de molt; per què, diu sant Pau de ssi mateix, com diu: «Misericordia a Domino consecutus sunt, quia ignorans feci», *Prima ad Timoteum*, primo. Ço és a dir: «Yo he, diu ell, trobada misericòrdia ab Déu car pequé per ignorància». E açò és certa cosa, que aytant com la persona pecca en maior e pus excessiua ignorància, aytant son peccat és menor, axí com ss'à a declarar en lo tercer libre, en la matèria de ignorància.

És ben ver que per tal com Roma despuys que coneix Jhesu Xrist ha comeses moltes iniquitats, per les quals la ha nostre Senyor Déus moltes vegades affligida e la ha huy quaix aportada ha no res en esguart de ço que era, axí com appar ha hull e segons que mosényer sant Bernat auia prophetat, axí com demunt és al·legat, emperò les grans honors que han fetes sos predecessors a Jhesu Xrist e per gran bonesa sua e per diuersses altres rahons tostemp és estada conseruada en la dignitat principal, que és cap de xrestientat.

Emperò, si aquesta dignitat li tolrà nostre Senyor Déus ho no, no sap hom de cert. Bé diu per estirs aquell gran doctor LACTÀNCIUS, e creu que *Sobra lo Gènesis*, que la Ciutat de Jherusalem, per moltes vegades que sia presa per xrestians, null temps [143b] no sserà per ells posseïda ne la auran plenament fins a la fi del món, hon diu que lauors, mort Antichrist e conuertits los iuheus, lauors l'emperador xrestian passarà lla ab totes les insígnies e estruments, qui a la passió de Jhesu Xrist seruiren, e totes aquelles posades al peu de la creu de Jhesu Xrist, leuar-s'à la corona del cap e posar-la ha en terra e haginollat, leuant les mans e los hulls al cel, comanarà si mateix e tot son imperi ha Jhesu Xrist. E lauors, per misteri d'àngels, la creu de Jhesu Xrist, qui aquí serà tota entegra per especial miracle de Déu, serà transportada ab les altres insígnies sues, axí com ab los claus e la lança e l'esponge e los flagells e axí de les altres coses qui-l afligiren en la sua preciosa mort. E iamés d'açò res no serà vist fins al dia que lo Saluador ving-a iutiar los bons e los mals e lauors per misteri d'àngels serà portat alt enlayre deuant tota nació. E açò posa expressament sant METODI, màrtir gloriós, en lo tractat qui féu *Del adveniment d'Antichrist final*; per què appar que Jherusalem no serà iamés longament cap de Xrestientat.

[F. 143b] *Capítol ccxv: Qui posa que de fet a altre ciutat degués pertànyer aquesta dignitat de ésser cap de xrestientat e no a la ciutat de Jherusalem*

E que de fet en altra ciutat degués pertànyer aquesta dignitat de ésser cap de xrestians e no a la ciutat de Iherusalem appar-ho per alguns motius:

Lo primer sí és que null temps no fon vna ciutat cap de moltes e diuerses leys e pobles sinó Roma, qui de xrestians e de gentils és estada cap per dispençasió especial de Déu. Per què, donchs, auria aquest priuilegi la ciutat aquella reprouada e maleyta qui ha son Déu és estada tostemp rebel·la e lo seu Fill li ha mort e entre dos ladres vilment peniat?

Lo segon motiu, sí es car en tot negossi, lo principal mudat, tantost se muda lo excessori, segons que diu aquella decretal *De constitutionibus translato*. Pus, donchs, que Déus elegia poble nouell, ço és lo gentil, e·ls daua nouella ley, segueix-se axí mateix que·ls daua altra ciutat per cap fora aquella qui era cap del pobla vell, ço és dels iuheus.

Lo terç, que [f. 143c] nostre Senyor Déu uolia donar eximpli a tot lo món que tot hom se guardàs de ofendre Déu, car, pus que no auia perdonat en aquella ciutat per ell tant dabans amada, segueix-se que menys perdonaria a les altres si feien per què.

E que de fet la ciutat de Roma sia e deia per viua rahó ésser estada aquella ciutat que sia instituïda cap de tota la sancta religió xrestiana, axí ho appar clarament per les rahons fetes dessús en lo capítol de *CLXXVI*; e per tot açò appar suficient solució a la primera rahó feta en l'altre capítol, qui prouaua que Iherusalem no deua ésser cap de xrestianisme.

A totes les altres rahons ensemps, qui prouen que Roma no deu ésser cap de xrestians per les grans malícies dels Romans, les quals aquí són al·legades e per diuerses vies, dich alguns punts per solució lur.

Lo primer pu[n]t sí és que los Romans en te[m]ps passat són estats homes fort famosos e fort auists e aguts en lo regiment del món, dotats de virtuts naturals e morals en aquella manera que virtut pot ésser en hom infel, e açò appar en lo primer *Libre dels Machabeus*, en lo *xhèn* capítol, e ho appar per les obres, car tot lo món se subiugaren e·l possehiren pus segurament que no feu iamés neguna altra senyoria.

Lo segon punt és aquest: si axí són mals los Romans com damunt és al·legat, no és marauella, car tostemp fon tot procés notable en cascun puïament, a passar per .v. punts, ço és, per començament, procehiment, declinament, estament e decahiment.

Ara és axí que la dita ciutat és passada (*exp. passassa*) per totes les parts del dit procés e ara és en decahiment, quant és en sí matexa, per estirs mantén-la Ihesu Xrist, qui per la fe d'ella pregà que no fallís, e la sostenen mèrits dels sants màtris, qui aquí iahen, e li ajuden obres sanctes de molta persona deuota, qui aquí habiten dins e defora, e bon regiment ecclesiàstich, que contínuament hi ach tostemp e en especial feruor de deuoció e de bonesa, qui és en les dones, ha influença singular e que Déus hi ha posada, qui prouoca a deuoció e a dolçor de cor per aquells qui y van a peregrinar.

La qual influència és tanta que appar que tot quant hi ha son e crit e don deuoció en aquells qui y venen, [f. 143d] per les quals coses fa a ssoportar la misèria dels hòmens aquells, los quals, si a Déu plau, se milloraran ara en la reparació del món, la qual esperan tot dia per tot cert.

E ia que hon vehem gran disposició ésser feta per nostre Senyor Déu és axí mateix és aquí ha Sant Pere, la Sancta Verònicha e fas del Saluador; e a Sancta Maria de Araceli la fas de la gloriosa mare sua, qui són relíquies sobres honorables per tota xrestientat.

La sanch axí mateix dels sants martris mereix que tostemps la gent aquella sia soportada en lurs pacions, maiorment pus que en breu esperam millorament, axí com dit és. E és axí que entre molts, molts mals, n'i ha alguns bons, qui notablement merexen que los altres sien soportats, e les honors dades per los Sants Pares entigament a la dita ciutat se mantengue[n].

Bé és ver que alguns han dit que après la reparació general del món, que posada han los sants, ésser ara après la tribulació ecclesiàsticha, serà la seu papal e apostolical en Iherusalem e aquí serà col·locada per lo sant Pare, reparació qui segons aquests deu venir après la tribulació dita tantost.

Emperò no creu que sia ver, pensant ço qui damunt és al·legat per aquells sants doctors, dos, qui dessús són al·legats.